

Волинський національний університет імені Лесі Українки

**ЛІНГВІСТИЧНА ІСТОРІОГРАФІЯ
КАФЕДРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:
ДО 50-ЛІТТЯ ВІД ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ**

Колективна монографія

Луцьк
Вежа-Друк
2020

УДК 378.4.096(477.82):811.161.2]:930.2
Л 59

Рекомендовано до друку вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 10 від 28 серпня 2020 року)

Редакційна колегія: М. В. Мірченко, д-р філол. наук, проф.; Т. Є. Масицька, д-р філол. наук, доц.; Н. М. Костусяк, д-р філол. наук, проф.; О. Г. Межов, д-р філол. наук, проф.; І. А. Мельник, д-р філол. наук, доц.; Н. О. Данилюк, д-р філол. наук, проф.; М. В. Жуйкова, д-р філол. наук, проф.; Л. П. Павленко, канд. філол. наук, проф.; О. М. Гандзюк, канд. філол. наук, доц.; Л. М. Деркач, канд. філол. наук, доц.; Р. С. Зінчук, канд. філол. наук, доц.

Відповідальний редактор: М. В. Мірченко, д-р філол. наук, проф. кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Рецензенти:

Г. Л. Аркушин, доктор філологічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки);

М. І. Навальна, доктор філологічних наук, професор (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»);

Л. В. Шитик, доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького).

Лінгвістична історіографія кафедри української мови: до 50-ліття від часу заснування : колективна монографія / упоряд. Т. Є. Масицька., Н. М. Костусяк, О. Г. Межов, І. А. Мельник. – Луцьк : Вежа-друк, 2020. – 320 с.

Колективна монографія містить студії про становлення й розвиток кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки від часу заснування й до сьогодні, основні віхи освітньої та наукової діяльності викладацького колективу, його вагомі здобутки. У праці розглянуто історію становлення кафедри української мови, біля витоків якої перебували неординарні особистості: доц. В. Ф. Покальчук, В. Г. Луцкевич, доц. Л. П. Рожило, доц. В. І. Голоюх, доц. Г. М. Рашинська, доц. Т. С. Баран, ст. викл. Г. І. Самохвал та ін. Схарактеризовано професійний шлях подвижників кафедри: проф. М. В. Мірченка, проф. Л. П. Павленко, проф. Г. О. Козачук. Окреслено діяльність фундатора Луцької граматичної школи, д-ра філол. наук, проф., чл.-кор. НАН України І. Р. Вихованця та функційно-категорійний алгоритм досліджень Луцької граматичної школи. Вияскравлено багатовекторність сучасних наукових пошуків викладачів кафедри української мови.

УДК 378.4.096(477.82):811.161.2]:930.2

© Масицька Т., Костусяк Н., Межов О., Мельник І. (упоряд.), 2020

© Подолець О. (обкладинка), 2020

ЗМІСТ

Передмова	5
РОЗДІЛ 1. Лінгвоперсоналії кафедри української мови: витоки ...	7
Мірченко М. Володимир Феофанович Покальчук – патріот, учений, викладач	7
Павленко Л. Освітлений і освячений словом (Василь Григорович Луцкевич)	18
Деркач Л., Зінчук Р. Інтелектуалізм, людинолюбство, інтелігентність: штрихи до портрета Лариси Павлівни Рожило	23
Павленко Л. Доля в рідному слові (Василь Іванович Голоюх)	39
Голоюх Л. Світлий спогад про Батька (Василь Іванович Голоюх) ...	44
Костусяк Н. Лінгвоцентрична формула життя доцента Галини Микитівни Ращинської	49
Гандзюк О. Душа, наповнена добром (Тетяна Степанівна Баран) ..	65
Мельник І. Мудрість і простота Галини Іванівни Самохвал	68
РОЗДІЛ 2. Подвижники кафедри української мови	75
Жуйкова М. Життєвий шлях Миколи Васильовича Мірченка	75
Павленко Л. Наукова нива Миколи Васильович Мірченка	91
Мойсієнко А. Поезія синтаксичних одиниць (Микола Васильович Мірченко)	94
Біскуб І. Людина, що знає таємниці мови (Микола Васильович Мірченко)	96
Данилюк Н. «Є вияви єства в безмежнім космосі, є космос, що вміщається в людині...» (Лариса Петрівна Павленко)	99
Масицька Т. Залюблена у слово (Лариса Петрівна Павленко)	103
Гнатюк І. Профіль у дзеркалі слова (Ганна Олександрівна Козачук)	115
Горик Н. Слово пам'яті і вдячності	123
РОЗДІЛ 3. Засновник Луцької граматичної школи	126
Городенська К. Іван Романович Вихованець – видатний граматист, теоретик, новатор	126
Загнітко А. Поетика граматики: від основ слова до його вершин (огляд) (Іван Романович Вихованець)	138

Межов О. Освячена словом волинська душа талановитого мовознавця (до ювілею члена-кореспондента НАН України, професора Івана Романовича Вихованця)	158
--	-----

Костусяк Н. Луцька граматична школа: функційно-категорійний алгоритм досліджень	181
--	-----

РОЗДІЛ 4. Сучасний освітньо-науковий вимір кафедри української мови	187
--	------------

Мірченко М. Багатовекторність наукових пошуків кафедри української мови	187
--	-----

Єрмоленко С. Від народнописаного слова до рідної Волині й цілого світу (Ніна Олексіївна Данилюк)	198
---	-----

Павленко Л. Людина великої притягальної сили (Маргарита Василівна Жуйкова)	204
---	-----

Межов О. Професійне становлення та наукові здобутки Наталії Костусяк	210
---	-----

Костусяк Н. Лінгвістична парадигма в освітньо-науковій траєкторії Олександра Межова	231
--	-----

Масицька Т. Ірина Мельник: педагогічний шлях і мовознавчі вподобання	249
---	-----

Мельник І. Професійне зростання і наукові орієнтири Тетяни Масицької	264
---	-----

Кузьмич О. Поєднала науку і творчість (Олександра Михайлівна Гандзюк)	286
--	-----

Деркач Л. Руслана Зінчук: професійний розвиток і наукова діяльність	305
--	-----

Зінчук Р. Професійний та науковий шлях Лариси Деркач	314
---	-----

ПЕРЕДМОВА

Цьогоріч Волинський національний університет імені Лесі Українки відзначає 80-річчя від часу заснування, від учительського інституту – першого вищого навчального закладу області до класичного університету – провідного вишу Західної України. Кафедра української мови – осердя наукового, навчального та культурного життя університету – має свою неповторну історію й глибокі традиції: спочатку як складник єдиного підрозділу – кафедри української мови та літератури, а згодом, із 1970 року й до сьогодні, як окремішня вагома вишівська ланка. Її славний 50-річний ювілей став можливий завдяки наполегливій праці тих викладачів, що забезпечили становлення, наукове та професійне зростання кафедри і, безперечно, тих, хто сьогодні творчо розширює та поглиблює її лінгвістичні традиції, поповнює й утверджує наукові здобутки.

Першою завідувачкою кафедри була Л. П. Рожило, мудра й поміркована, толерантна й професійно виважена викладачка, кандидатка філологічних наук, доцентка. Професіоналами своєї справи, інтелегентними та порядними людьми були й інші завідувачі: доценти Г. М. Рацинська й В. І. Голоюх, професор І. Р. Вихованець, доцентка Л. П. Павленко, які почергово обіймали цю посаду, визначаючи безперервний рух кафедри до наукового та педагогічного зростання. І ось уже майже 20 років поспіль продовжує й розвиває славні традиції своїх попередників нинішній очільник кафедри – М. В. Мірченко.

Колективна монографія віддзеркалює наукову та навчально-методичну діяльність викладачів кафедри української мови від часу заснування. Вона містить чотири розділи. У першому розглянуто історію становлення кафедри української мови, біля витоків якої перебували неординарні особистості: В. Ф. Покальчук, В. Г. Луцкевич, Л. П. Рожило, В. І. Голоюх, Г. М. Рацинська, Г. І. Самохвал, Т. С. Баран та інші, що своєю глибокою мудрістю, утвердженою власними життєвими принципами й наполегливою клопіткою працею, не лише щедро засівали зерна знань у студентських аудиторіях, а й закладали підмурівки української державності, виховували національно свідому молодь – майбутніх учителів-словесників, гідних свого великого народу, його самобутньої історії та мови.

Другий розділ присвячено подвижникам кафедри: професорові М. В. Мірченкові, професорці Л. П. Павленко, професорці Г. О. Козачук.

Третій розділ окреслює діяльність фундатора Луцької граматичної школи, доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України І. Р. Вихованця, який у 1987–1991 роках очолював кафедру. Учений зацікавив студентську молодь і викладачів своїми неординарними новаторськими ідеями, розвивав у своїх вихованців дослідницький потенціал та спонукав до наукових пошуків у царині функційно-категорійної граматики. Шість його учнів, успішно захистивши кандидатські та докторські дисертації, нині працюють на кафедрі, продовжують, розвивають і поглиблюють наукові ідеї свого Мудрого Наставника. У цьому ж розділі окреслено функційно-категорійний алгоритм досліджень Луцької граматичної школи.

У четвертому розділі виясковано багатовекторність сучасних наукових пошуків викладачів кафедри української мови: подано розвій ідей Луцької граматичної школи, що гідно продовжують нинішній завідувач кафедри М. В. Мірченко, члени кафедри Н. М. Костусяк, О. Г. Межов, І. А. Мельник, Т. Є. Масицька, О. М. Гандзюк; проаналізовано науково-освітню діяльність М. В. Мірченка; визначено досягнення інших представників Луцької граматичної школи; схарактеризовано наукові здобутки в галузях лінгвостилістики, лінгвофольклористики та етнолінгвістики професорок Н. О. Данилюк і М. В. Жуйкової; професійне й наукове зростання наймолодших членів кафедри – доценток Л. М. Деркач і Р. С. Зінчук.

Комплексний огляд досягнень кафедри української мови від часу заснування й до сьогодні з опертям на глибоку життєву та професійну мудрість її викладачів засвідчив виваженість наукових зацікавлень, вивершеність викладацької майстерності, здатність приймати новітні виклики, працювати й творити в нових умовах, розширюючи небозводи її величності – Лінгвістики.

*Микола Мірченко,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОПЕРСОНАЛІЇ КАФЕДРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВИТОКИ

*Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану.
В барельєфах печалі уже їм спинилася мить...*

Ліна Костенко

ВОЛОДИМИР ФЕОФАНОВИЧ ПОКАЛЬЧУК – ПАТРІОТ, УЧЕНИЙ, ВИКЛАДАЧ

Володимир Феофанович Покальчук – український діалектолог, краєзнавець, педагог, дослідник життя і творчості Лесі Українки, Тодося Осьмачки, життя якого з 1941 року було тісно пов'язане з волинським краєм. Як зазначав Сергій Єфімов у «Хроніках Любарта», у статті з Вікіпедії, присвяченій Володимирові Покальчуку, є кілька можливих дат його народження – 1875, 1886, 1896, 1897. Найбільш імовірно, що Володимир Покальчук народився 1 липня 1897 (?) року

на Житомирщині, в селі Великій Фосні Овруцького повіту в сім'ї унтер-офіцера 51-го Литовського піхотного полку Феофана Карповича Покальчука (1875–1953 або 1954 рр.). Прізвище Покальчук, як стверджує син Олег, походить від села Покалів, розташованого неподалік Великої Фосні. За переказом, рід батька започаткував зайда, що прийшов у село і став працювати ковалем. 1897 року Феофан Карпович звільнився з військової служби в чині підпоручика і зайнявся сільським господарством.

У паспортній книжці, виданій Великофосенським волосним старшиною Овруцького повіту 12 червня 1902 року, вказано, що Феофану було тоді 27 років. Отже, одна з дат народження – 22 березня 1875 року, вірогідно, належить не Володимирові Феофановичу, а його батькові. Інша дата – 1 липня 1886 року схожа на ту, яку називає син Юрій Покальчук у передмові до спогадів свого батька у часописі «Дзвін» за 1992 рік: 1 липня, тільки не 1886, а 1896 рік. Третю дату народження – 1897 рік зафіксовано ще в одному документі – квитку профспілки працівників вищої школи, освіти і наукових установ, виданому Володимирові Покальчуку профкомом Луцького педінституту 12 березня 1961 року.

Згідно з паспортною книжкою, відомо, що колишній унтер-офіцер, а згодом селянин Феофан був одружений із Параскевою Миколаївною (дівоче прізвище Тимошенко), якій теж було 1902-го 27 років. Подружжя виховувало чотирьох дітей: Володимира (7 років), Олену (4 роки), Всеволода (2 роки)

та Ніну, яка щойно народилася. Оскільки незабаром Параскева померла, Феофан одружився з її сестрою Марією Миколаївною (1883–1965), яка замінила осиротілим дітям матір.

Згодом сім'я Покальчуків переселилася на Західну Волинь. Ймовірно, що родина придбала будинок у селі Яровищі (тепер у цьому районі Луцька знаходяться вулиці Івана Франка, Яровиця, Стрілецька, Винниченка від мосту через Сапалаївку). Володимир вчився в Луцькій чоловічій гімназії, відкритій 1895 року. До речі, цю гімназію 1910 року

закінчив видатний український математик Михайло Кравчук (1892–1942). Відомо, що разом з Володимиром Покальчуком у гімназії в 1911–1913 роках навчався український письменник Валер'ян Поліщук (1897–1937), який став жертвою сталінських репресій 1930-х років. На думку Олега, сім'я Покальчуків на початку ХХ століття була достатньо заможною. У Покальчуків була вже тоді також земельна ділянка в селі Боголюбах. Володимир з гімназійних літ обстоював ідею українства, тому, потрапивши до царської армії перед закінченням Першої світової війни, він став одним із найактивніших українізаторів армії, і незабаром, разом із полком, що складався переважно з українців, став під знамена УНР. Після її падіння і нового переагітування полку до Червоної Армії (в Одесі) його звільнили з війська як неблагонадійного «мазепинця». 1925 року Володимир Покальчук вступив до Київського інституту народної освіти (КІНО), де вивчав українську філологію. У 1920 році КІНО успадкував приміщення, професорсько-викладацький склад, бібліотеки і традиції підготовки вчительських кадрів Київського університету святого Володимира, Київського учительського інституту, Київських Вищих жіночих курсів, Фребелівського інституту дошкільної підготовки. Викладачами студента Покальчука були видатні українські поети, літературознавці, перекладачі Микола Зеров та Павло Филипович, мовознавець, перекладач Євген Тимченко та ін. До речі, дружина Зерова Софія Лобода була родом з Луцька, а з її братом Володимиром Лободою Володимир Покальчук разом навчався у луцькій гімназії. Володимира Феофановича був обраний головою Гуртка культури українського слова (ГУКУС), створеного в інституті.

По закінченні інституту 1929 року здібний студент вступив до аспірантури Інституту літератури імені Тараса Шевченка. Науковим керівником Володимира Покальчука став Микола Зеров. Тема майбутньої дисертації з української літератури була пов'язана з творчістю Тараса Шевченка.

Навчаючись у Києві, Володимир познайомився зі своєю майбутньою дружиною Оксаною Павлівною Тушкан (1907–1985), з якою прожив понад півстоліття в щасливому подружжі. Вона народилася 24 жовтня 1907 року в Полтаві в родині статського радника, професора-агронома Павла Федоровича Тушкана (1867–1942). Її хрещеним батьком був видатний український історик, дослідник українського козацтва Дмитро Яворницький (1855–1940). Оксана Павлівна отримала

дві вищі освіти: біологічну і геологічну, малювала, була надзвичайно обдарованою людиною.

Батько Оксани Павло Федорович Тушкан у 1917–1918 роках був членом Центральної Ради від Катеринославщини, у 1920-ті роки – головою підсекції шкільної сільськогосподарської освіти та секції рільництва Наркомзему в Харкові. 1929 року Павло Федорович став професором Полтавського сільськогосподарського політехнікуму. Його вважають засновником Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук, створеної 1931 року. Дружина Павла Федоровича і мати Оксани Юлія Платонівна була з старовинного дворянського роду великих землевласників Бровків, що походив від козака Херсонської сотні Миргородського полку Павла Бровка. Мати Юлії Єлизавета Миколаївна походила з сім'ї Гоголів-Яновських, тобто її далеким родичем був Микола Гоголь. На момент одруження Юлія Платонівна працювала викладачем Полтавського інституту благородних дівиць відомства імператриці Марії. У Павла Федоровича та Юлії Платонівни було четверо дітей. Як розповідав Олег Покальчук, мама та її старша сестра отримали початкову освіту вдома. Потім вона вчилася у полтавській приватній гімназії Старицьких. Видатний письменник Володимир Короленко, що мешкав у Полтаві в 1900–1921 роках, був добрим приятелем Павла Федоровича.

У родині Павла Федоровича Тушкана зберігали народні традиції України і всіляко прищеплювали дітям любов та повагу до рідного народу. Від матері, Юлії Платонівни, Єлизавета та Оксана успадкували великий і глибокий інтерес до Сходу, до Індії. Удома в них була повна збірка творів Рабіндраната Тагора, а Павло Федорович перекладав українською мовою Бхавадгіту (один із найважливіших священних текстів індуїзму, – М. М.). Звідси в Олегового старшого брата Юрія розвинувся інтерес до сходознавства, тому він перевівся з Луцького педінституту до Ленінграду на факультет сходознавства, самостійно вивчивши за підручниками мову хінді.

Брат Єлизавети та Оксани Георгій (Юрій) Павлович Тушкан (1905–1965) став пізніше відомим радянським письменником, автором пригодницьких книг «Джура», «Мисливці за ФАУ», «Перший постріл» та інших. На його честь Оксана Павлівна назве пізніше свого сина, який народиться в 1941 році. Для Юрія Покальчука дядько-тезка став значною мірою взірцем і порадиником на його життєвому шляху.

1929 року Володимир та Оксана одружилися. Незабаром аспіранта Покальчука арештували у справі Спілки визволення України (СВУ), як стверджує Олег Покальчук, за доносом Олександра Корнійчука, що також навчався у КІНО, в майбутньому відомого радянського драматурга і державного діяча.

Як відомо, у березні-квітні 1930 року в Харкові відбувся процес за матеріалами сфабрикованої справи вигаданої організації СВУ, лідером якої оголосили віце-президента Всеукраїнської Академії наук, українського політичного та громадського діяча доби Центральної Ради, історика літератури, літературного критика Сергія Єфремова. На лаві підсудних опинилося 45 осіб: академіки, професори, лікарі, викладачі вишів, студенти, письменники і вчителі. Більшість з них у минулому були членами українських соціалістичних партій, які підтримували Центральну Раду і працювали в урядах УНР. За вироком четверо підсудних, серед них Сергій Єфремов, отримали по 10 років таборів, решта – від 2 до 8 років або ж були засуджені до заслання за межі УСРР. До речі, 1989 року всі жертви процесу СВУ були реабілітовані за відсутністю складу злочину. Володимира Покальчука було заарештовано на підставі того, що, як відомо із доповідної записки Голові ДПУ УСРР В. А. Балицькому від 1 грудня 1929 року, його підозрювали в належності до СВУ, оскільки він підтримував зв'язки з контрреволюційним угрупованням учителів (Паляничко, Матюха, Крижанівський та ін), був головою правління «ГУКУС» у Київському ІНО та членом правління видавництва «Слово», в якому члени СВУ проводили шовіністичну роботу (Архів СБУ. Спр. 67098 ФП. Т. 238. Арк. 1–64). Хоча довести провину Володимира слідчим не вдалося, однак йому довелося півтора року провести в Лук'янівській в'язниці.

Відомо, що Покальчук добре знав одного із засуджених – колишнього студента КІНО Бориса Федоровича Матушевського (1907–1977), який отримав 5 років ув'язнення. У камері, де він сидів у Лук'янівці, було понад 40 осіб, тому люди спали на підлозі, а дехто збожеволів у нього на очах.

Засуджені хором співали українські пісні, а коли ішли на розстріл – звучала пісня «Чуєш, брате мій...». Після звільнення відновитися в аспірантурі не дали, займатися літературною роботою можливості не було... Тому Володимир Феофанович з дружиною поїхали до Полтави, де мешкали батьки Оксани Павлівни.

Колишній аспірант спочатку працю-

вав робітником у друкарні, згодом йому вдалося влаштуватися викладачем російської та старослов'янської мов у Полтавському педагогічному інституті. Можливо, завдяки тому, що на час репресій 1937–1938 років Володимир Покальчук мешкав у Полтаві, а не в Києві, йому пощастило залишитися живим. Його наукового керівника Миколу Зерова було засуджено і розстріляно в карельському урочищі Сандармох у листопаді 1937 року (разом із колишнім викладачем із Київського інституту народної освіти Павлом Филиповичем, Лесем Курбасом, Миколою Кулішем та ін.). У цей час Володимир Покальчук зацікавився творчістю українського письменника Тодося (Теодосія Степановича) Осьмачки (1895–1962), теж випускника КІНО, з яким був особисто знайомий. Як відомо, під час другої світової війни Осьмачка залишив Україну. Вже після смерті Володимира Феофановича буде опубліковано фрагменти його спогадів, присвячені життю і творам цього письменника (1995).

Першою дитиною подружжя Покальчуків-Тушканів стала донька Ірина, яка народилася 1939 року в Судаку, у літньому «маєтку» Тушканів. Згодом Володимир Феофановичу довелося залишити викладання в Полтавському педінституті. Після приєднання Західної України до СРСР він отримав посаду викладача російської мови в педагогічному інституті у Крем'янці на Тернопільщині. Тут 24 січня 1941 року в подружжя народився син Юрій, котрий згодом після закінчення 1957 року луцької школи № 1 із золотою медаллю вступив

спочатку до Луцького педінституту, а згодом перевівся до Ленінграду, на факультет сходознавства, який закінчив 1965 року. Юрій Володимирович – український письменник, перекладач, науковець, кандидат філологічних наук з 1969 року мешкав у місті Києві. У 1969–1976 роках став молодшим науковим співробітником Інституту літератури АН УРСР. Із 1976 року був членом Спілки письменників України, з 1994 до 1998 років – головою міжнародного відділення Спілки, з 1997 до 2007 року – президентом Асоціації українських письменників, а з 2000 до 2002 року – член Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Ю. Покальчук – автор 17 книжок: «Хто ти?» (1976), «І зараз, і завжди» (1980), «Шабля і стріла» (1990) та ін. Крім того, він був поліглотом: знав 13 мов, серед яких були навіть – індонезійська, хінді та урду. 10 вересня 2008 року Юрій Покальчук передчасно пішов з життя після важкої хвороби. Він похований на Байковому кладовищі.

Коли розпочалася війна, сім'ї Покальчуків не вдалося дістатися до Харкова, де мешкав батько Оксани Павлівни Павло Тушкан. Тому вони вирішили поселитися в батьків Володимира Феофановича, які на той час мешкали поблизу Луцька в селі Боголюбах. Феофан Карпович був добрим господарем, виконував обов'язки обраного рільничої комісії, яка відала землеробськими справами.

До села Кічкарівки поблизу Луцька Феофана Покальчука переселили після встановлення на Західній Україні Радянської влади у вересні 1939 року, де він залишався до останніх днів життя (помер 1953 чи 1954 року). Поховали його на кладовищі села Черниці (район сучасної вулиці Чернишевського). У Луцьку мешкали його доньки – сестри Володимира Феофановича: Ніна жила в районі сучасного спиртзаводу, а Олена – на Красному, на вулиці Квітковій. Олена Феофанівна Покальчук у 1940–1950 роках була вчителькою у луцькій середній школі № 1. 16 червня 1965 року не стало дружини Феофана Карповича – Марії Миколаївни, яку поховали поруч із чоловіком. У

батьківській хаті разом із дітьми до кінця життя проживали Володимир Феофанович та Оксана Павлівна (нинішня адреса: вулиця Ковельська, 131).

Влітку 1941 року в окупованому німцями Луцьку Володимир Покальчуку запропонували працювати у відновленій українській гімназії, що знаходилася поблизу Троїцького собору. До першого класу гімназії приймали учнів, які закінчили 4 класи початкової школи. Навчання було платним і мало тривати вісім років. Велику увагу в гімназії приділяли вивченню німецької мови (6 годин в тиждень); на вивчення української мови в молодших класах виділяли 5 годин, а в старших – 4 години. Вивчали також Закон Божий, викладання якого скасувала більшовицька влада в 1939 році. Деякий час Володимир Покальчук викладав у гімназії українську мову, але 1 грудня 1941 року гімназію закрили, залишивши в місті лише початкові чотирикласні українські школи (окупанти не хотіли, щоб українці здобували освіту).

1942 року Володимирові Феофановичу запропонували працювати викладачем на трьохмісячних матуральних курсах, куди приймали молодих людей, що не мали змоги закінчити останні класи гімназії або середньої школи. Він отримав житло на вулиці Спокійній, будинок 7 (тепер це вулиця Романюка, біля колишнього кінотеатру «Зміна»).

1943 року родину Покальчуків-Тушканів спіткало велике лихо: від важкої хвороби померла маленька Іринка, якій було лише чотири роки... Коли німці остаточно припинили всі процеси українізації, Володимир Феофанович працював у Централі Закупу і Збуту (Волинській обласній філії) референтом у справах лікарських рослин. Із 1944 року ця установа продовжила роботу вже при радянській владі із назвою «Волинська облспоживспілка». Володимир Феофанович був заступником голови президії облспоживспілки в справах заготівлі. Після звільнення Луцька від німецьких військ більшовицька влада підозріло ставилася до Володимира Покальчука, який викладав під час окупації. Чимало його колег-педагогів відступили з німцями і потім переїхали до США, країн Західної Європи, однак Володимир Феофанович вирішив залишитися на рідній українській землі. 18 жовтня 1944 року в родині Покальчуків-Тушканів народився син Ярослав, якого чекала в майбутньому нелегка доля. Навчався хлопець в інтернаті, закінчив педінститут (факультет іноземних мов), вчителював у селі. Був тренером у басейні, працював на рятувальній станції в

Луцьку. Нещасливо одружився з однокурсницею, потім довго хворів і помер у розквіті сил на початку 2000-х років.

У квітні 1946 року відновив свою роботу Луцький учительський інститут, що з 1951 року став Луцьким державним педагогічним інститутом, а з 1952 року отримав ім'я Лесі Українки. Володимир Феофанович Покальчук розпочав тут педагогічну та наукову працю, що тривала тридцять років, на історико-філологічному факультеті. Він ви-

кладав українську мову, досліджував етнографію та історію Волині, діалекти української мови, ставши одним із найавторитетних фахівців у вивченні волинсько-поліських говірок. Володимир Феофанович опублікував праці «Про деякі історико-географічні особливості Волинської області» (1954), «З історії антропонімії Волині» (1965) та ін. Значну роль у його науковій діяльності відіграло дослідження творчості Лесі Українки. 1963 року було опубліковано нарис «Слідами Лесі Українки», в якому проаналізовано зібрані ним матеріали про місця та міфологічні перекази, відображені в «Лісовій пісні», які мають велике значення для розкриття змісту драми-феєрії. Тривалий час вчений не мав змоги захистити дисертацію, а коли така можливість з'явилася, за тодішніми законами було пізно (старшому викладачеві Покальчуку виповнилося 60 років). Він був справжнім вченим і працював у інституті до 80 років. Останній курс, який він викладав, — «загальне мовознавство». Його лекції, виголошені тихим голосом, були дуже вдумливі. Володимир Феофанович був суворий, принциповий педагог, і одночасно чуйний та доступний для людей. Для студентів викладач Покальчук був інтелектуальним та моральним авторитетом, якого вони поважали та любили. Дружина Володимира Феофановича Оксана Павлівна Тушкан у кінці 1940-х років працювала в геологічній експедиції у Солотвино Закарпатської області, на початку 1950-х років була директором Волинського краєзнавчого музею. Понад півстоліття чуйна й інтелігентна Оксана Павлівна була для Володимира Феофановича коханою дружиною та надійним

другом. 19 вересня 1955 року в подружжя народився син Олег, який зараз працює в сфері національної безпеки (радник Національного інституту стратегічних досліджень). Із 1960-х років родина Покальчуків постійно стала мешкати на Кічкарівці. Олег Покальчук, розповідаючи про Володимира Феофановича, вважав, що, за сучасною термінологією, він був інтровертом. Можливо, його таким зробило життя, повело в так звану «внутрішню еміграцію». Понад усе він потребував тиші, зосередженості, спокою, розміреності буття. Коли був молодший, любив рибалку. Прищеплював своїм дітям культ книжкових, енциклопедичних знань і вміння терпляче переносити життєві труднощі. Своє робоче місце (письмовий стіл, чорнильницю, лампу) тримав у порядку. Був методичним, розміреним, умів думати наперед, марно не гарячкувати. А десь у глибині очей був страх перед минулим... Кохався в квітникарстві та садівництві. Молодшим ще мав кілька вуликів бджіл, потім продав сусідові. Досі збереглися його великі господарські зошити, у яких було записано, де яка квітка в дворі посаджена, як називається, який сорт. Замолоду він був більшим життєлюбом, виявляв це у своїх діалектологічних експедиціях зі студентами, які його дуже любили.

Володимир Феофанович Покальчук пішов з життя 5 січня 1983 року. Я тоді працював заступником декана філологічного факультету й очолював, на прохання ректора Н. В. Бурчака, комісію з похорон ученого. Приїхали його сини Юрій та Олег. Вони щемко і з гордістю говорили про свого батька. Два роки по тому не стало Оксани Павлівни. У їхній хаті залишилися мешкати сини Ярослав та Олег. На початку 1990-х років Олег Покальчук переїхав до Києва. Ярослав Покальчук жив у батьківській хаті до останніх днів свого життя. У травні 2015 року Олег Володимирович Покальчук як учасник бойових дій віддав батьківський будинок для потреб волинських волонтерів. 17 липня цього ж року в будинку Покальчуків засновано креативний простір «Озерний вітер», у якому функціонують гуртки для розвитку дітей бійців АТО і переселенців. 2013 року колишню вулицю Свердлова в районі луцького цукрового заводу було перейменовано на вулицю Покальчуків. На кладовищі в селі Гаразджа на пам'ятнику Володимирові Феофановичу та Оксані Павлівні викарбувано слова: «Ми гідно йшли, у нас нема зерна неправди за собою», що були лейтмотивом усього життя видатних, неординарних, порядних людей

Володимира Покальчука та Оксани Тушкан. Володимир Феофанович був чесним та сумлінним ученим і педагогом, сіяв «розумне, добре та вічне» в душі своїх дітей та учнів. Своєю невтомною, кропіткою працею він заслужив повагу та авторитет у людей, які його знали. Заслужив, щоб його пам'ятали як справжню людину, Людину з великої літери.

Надруковано за матеріалами інтернет-видання «Хроніки Любарт».

Микола Мірченко,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

ОСВІТЛЕНИЙ І ОСВЯЧЕНИЙ СЛОВОМ

(Василь Григорович Луцкевич)

Через тумани часу, крізь марево літ і подій зринають у пам'яті близькі й рідні постаті, які залишили в житті такий потужний слід, якого не змиє ні час, ні люди. Рідні по крові, які дали поштовх і насагу до життя, і близькі по духу, що благословляли на творче й глибинне пізнання світу.

На життєвих дорогах у різні часи траплялися люди, які збереглися в пам'яті та долі різних поколінь. Найперше і найчастіше згадую викладачів рідної alma mater, які мудро, терпляче й доброзичливо вели молодь у світ науки.

Перші дні на філологічному факультеті Луцького педінституту. Розгублена й трохи налякана зграйка студентів-неофітів біля розкладу. Нові науки, нові слова на їх позначення. І серед них – «старослов'янська мова». Пролунав дзвінок – сигнал на початок пари – і до аудиторії увійшов Він – високий, ставний, сивочолий, з проникливими, розумними очима. Так почалося знайомство з Василем Григоровичем Луцкевичем, який на нашому курсі, крім старослов'янської, викладав ще й сучасну українську мову (всі її структурні розділи), а в моїй групі був куратором. Маю особливу втіху, згадуючи цю людину, бо була не лише його студенткою, але й колегою, адже він ще працював на факультеті, коли я була призначена асистентом кафедри.

Назавжди запам'яталися чари його голосу, його, здавалося б, безмежна ерудиція. Важливими для студентів були не тільки власне наукові коментарі Василя Григоровича до навчальних курсів, а й

цікаві популярні розповіді про рідну мову, про мови світу, про красу українського слова, про розмаїття словесних форм, про мовні обов'язки українців.

Таємничі «юс великий», «юс малий» як віконця, що відкривали шлях у незвіданий світ словесного космосу, на багато літ освітили глибину і святість древнього слова.

Завжди були певні, що рідна мова знана й зрозуміла, але поступово перед нами відкривалися такі таємниці українського слова, такі його глибини, які нам, молодим, заяснили завдяки багаторічному напруженому професійному життю Василя Григоровича. Багато тонких, влучних, ретельно дібраних прикладів з української класичної і нової літератур, з фольклору як ілюстративний матеріал до різних явищ рідної мови пам'ятаються й досі. Ця робота ніколи не була для нього обтяжливою, очевидно тому, що йому завжди було що сказати молодим філологам – він тішився словом і намагався студентам передати цю любов. Пригадалось, як ми довго членували маленьке речення, визначаючи в ньому головні й другорядні структури: *Ішли дівки з Санджарівки*. А наші бесіди-дискусії про специфіку мов. Ми, приміром, тішимося, що наша мова ніжна, мелодійна, повнозвучна, і за це, мовляв, ми її любимо. А Василь Григорович мотивує інший погляд: «А ви на цю тему побалакайте з німцями. І вони вам скажуть, що їхня мова чітка, категорична, і саме за це вони її люблять». І такі розмови були безконечні. А його влучні приклади, які стосувалися культури рідної мови, її звукової гармонії і лексичної точності, його розповіді із власного життя, що формували й наші погляди на загальнолюдські життєві цінності.

І, звісно, довічним відкриттям були для нас заняття зі старослов'янської мови – найдавнішої писемно-літературної мови слов'ян. Тільки з часом ми до кінця зрозуміли фаховий рівень нашого викладача, який відкрив нам святе слово цієї мови...

Уже потім я довідалася, що родина Луцкевичів була досить znana в Луцьку і за його межами.

Беру собі за співавторів у моїх спогадах про Вчителя його колишню студентку, відому в Україні вчительку Лесю Григорівну Ковальчук і його онука Мирослава Ваташука, які компетентно і з любов'ю описують життєві дороги Василя Григоровича.

Упродовж 1950–2005 років родина Луцкевичів (брати Борис і Василь разом з дружинами) належала до кола найбільш помітних

прогресивно налаштованих інтелектуалів міста Луцька. Борис Григорович, знаний в Україні філолог, був незаперечним авторитетом на ниві української освіти. Його дружина Ярослава Іванівна – заслужений лікар України, учениця і послідовниця знаменитого вченого-офтальмолога Філатова. Обоє відзначалися шляхетною готовністю безкорисливо допомагати здібним спеціалістам, підтримували несправедливо скривджених. Пригадую, сама водила до Ярослави Іванівни нашу студентку на кваліфіковану і безоплатну консультацію.

Дружина Василя Григоровича Ольга Віталіївна – теж знана в Луцьку лікарка-гінеколог.

Сім'я Луцкевичів завжди була серед відомих людей нашого міста, з ними вважали за потрібне тримати зв'язок загальноновизнані подвижники національної справи – довголітні в'язні ГУЛАГу, відомі майстри слова, науковці, колеги-патріоти.

... Про Василя Григоровича журналісти пишуть, що він був свідком багатьох режимів влади – від царської Росії до незалежної України. Фаховий і освітній шлях Василя Григоровича був доволі складний. Народився він 4 квітня 1914 року в Ковелі, першу освіту здобув у місцевій школі, а потім вступив до технікуму. 1933 року, коли складав випускний екзамен, його визнали за «неблагонадійного» до польських властей, бо відмовився, аби його записали як поляка, а не українця. Тому юнакові видали «вовчий квиток» – документ, який забороняв навчатися у будь-якому навчальному закладі. Певний час він викладав українську мову на залізничних курсах у Ковелі.

У 1940 році Василь Луцкевич таки став першокурсником факультету славістики Львівського університету імені Івана Франка. Навчання перервала Друга світова війна. Війна змінила все і одразу. Бо далі – Василь Григорович воював у лавах Червоної Армії в піхоті, пройшов усю Європу, звільняв Ригу і Варшаву, брав Берлін. А ще був двічі поранений. Нагороджений бойовими орденами Червоної Зірки, «За мужність» та іншими урядовими відзнаками. Одну з нагород Василь Григорович отримав за те, що виніс із палаючого будинку понад півсотні поранених солдатів.

Мирослав Ватащук згадує: *«Це чи не єдине фото, де мій дід, Василь Луцкевич, з фронтовими орденами і медалями. Дуже не любив одягатися у військову форму з нагородами, розповідати про війну. Закарбувався мені в пам'яті один випадок. Я ще був у садочку, при "есесерії". І тоді наполягали, аби діди, які воювали, прийшли до нас, малят, і розповіли про власний героїзм. Дід навідріз відмовлявся, але я,*

мале і дурне, закатав дома істерику. Не знаю як, але бабуса діда змусила.

І от прийшли ветерани. Усі одягнені у військову форму, усіяні блискучими медалями. А дід – у строгому сірому костюмі. Усі орденоносні розповідали, як вони танки десятками палили і літаки збивали. Дід був небагатослівний. Слова ці мені врізалися в пам'ять.

«Війна, діти, то дуже страшне діло. І, не дай Бог, щоб воно колись повторилося».

Тоді я діда не розумів. Зрозумів я лише багато років потому.

9 травня – свято для фронтовиків. Саме для фронтовиків, які зуміли вціліти у тій жахливій м'ясорубці. Але і для них це свято, як йдеться у відомій пісні, "со слезами на глазах". Для нас це має бути днем пам'яті. Занадто велику і криваву ціну заплатила в тій бійні Україна. Війна – то дуже страшне діло. А тому – миру нам усім».

*Василь Григорович Луцкевич – куратор ІІ групи
Луцького педагогічного інституту (1965 рік)*

Після закінчення війни Василь Луцкевич завершив навчання. Як кращого із випускників вишу його залишили у Львівському університеті. Працював викладачем чеської мови в цьому навчальному закладі, а 1950 року отримав скерування до аспірантури. На цей час він володів багатьма мовами, серед них – слов'янськими, німецькою, французькою, латиною.

Далі життєві дороги привели його до Луцького педагогічного інституту імені Лесі Українки на кафедру української мови. Робота в нашому вузі була напрочуд плідною й результативною. Окрім читання

складних і важливих для становлення спеціалістів-філологів навчальних курсів, наполегливо працював як науковець, як перекладач чеського і словацького фольклору, художньої і науково-популярної літератури: спільно з братом – Борисом Григоровичем – дав блискучі інтерпретації «Семи чудес світу» В. Замаровського, «Пригод малого Бобеша» Й. Плеви, фантастичного роману Й. Талло «Волосся Вероніки», «Словацьких народних казок» тощо. Книга «Сім чудес світу» витримала два видання великими накладками, навіть у ті часи придбати цю книгу в книгарнях було практично неможливо. Перу філолога належать десятки рецензій на книги сербських, болгарських, польських та інших авторів.

У 1975 році Василь Григорович вийшов на пенсію, проте ще більше десяти років ця невтомна людина продовжувала читати лекції зі старослов'янської, чеської мов, історії української мови. Серед тих, кому пощастило в різний час навчатися у В. Г. Луцкевича – відомі вчителі, науковці, письменники. Колишні студенти із вдячністю згадували та згадують свого вчителя – Філолога з великої літери, – підкреслюючи його всебічну ерудицію, високу інтелігентність, патріотизм і мужність (історію української мови педагог подавав студентам невіддільно від історії України, коли за це неодмінно чіплявся ярлик «націоналіста», за що і поплатився науковим ступенем).

Василь Григорович не мав наукових ступенів і вчених звань. Але відсутність цих нерідко формальних кадрових умовностей не применшувала його інтелектуального, наукового, фахового рівнів, які разом із його високою інтелігентністю, ерудицією творили досконалий образ Учителя.

Завдячую долі, що в моєму житті був Василь Григорович. Його розум, порядність, людяність, гідність незгасимим факелом світять і досі всім поколінням студентів, які мали щастя доторкнутися до його мудрості.

Маючи тверді наукові і загальнолюдські переконання, завжди аргументовано відстоюючи їх, Учитель не докладав спеціальних зусиль, аби переконати, «навернути у свою віру» молодих філологів. Це робили за нього його глибокі знання, його працьовитість, приклад його подвижницького життя.

*Лариса Павленко,
кандидат філологічних наук, професор*

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ, ЛЮДИНОЛЮБСТВО, ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ЛАРИСИ ПАВЛІВНИ РОЖИЛО

Без перебільшення можна сказати, що багато учителів-словесників Волині завдячують своєю професійною майстерністю відомому викладачеві кафедри української мови Луцького педагогічного інституту (пізніше Волинського державного університету) імені Лесі Українки Ларисі Павлівні Рожило, адже вона була не тільки прикладом досконалого викладання філологічних дисциплін та педагогічної майстерності, а й уміла надихнути інших творити. Творити насамперед себе як філолога, творити цікаві уроки української мови, творити в царині наукового пошуку.

Лариса Павлівна народилася 21 січня 1931 року в місті Горохові Волинської області. Тут проживала з сім'єю в часи фашистської окупації. 1949 року закінчила із золотою медаллю Горохівську середню школу. Здобувати вищу освіту Л. Рожило довелося в нелегкий післявоєнний час. У Львові 1954 року закінчила з відзнакою філологічний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка, здобувши кваліфікацію філолога.

Педагогічну діяльність розпочала в Білорусі (м. Ліда), куди поїхала разом із чоловіком. Працювала вчителем російської мови та літератури Лідської семирічної школи. Через два роки повернулася в рідне місто Горохів. Спочатку була призначена вчителем української літератури Горохівської середньої школи робітничої молоді, а згодом

обіймала посаду завуча та вчителя історії Скобелецької восьмирічної школи Горохівського району (1956–1962 роки).

Початок наукової діяльності Л. Рожило пов'язаний із навчанням в аспірантурі Львівського державного університету ім. І. Франка, куди вона вступила 1958 року. Працюючи в школі й паралельно заочно навчаючись в аспірантурі, Лариса Павлівна написала дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Епітет в українській поезії», захист якої відбувся у Львівському державному університеті ім. І. Франка 1962 року.

*Скобелецька школа, 1962 рік
(Л. Рожило друга справа в першому
ряду).*

*Скобелецька школа, 1962 рік
(Л. Рожило із сином перша зліва).*

Саме з цього року життєвий і професійний шлях Л. Рожило пов'язаний з містом Луцьком, адже у вересні 1962 її було призначено на посаду старшого викладача кафедри української мови та літератури Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, а з грудня цього ж року Лариса Павлівна працює заступником декана історико-філологічного факультету. Протягом 1970–1975 років була завідувачем кафедри української мови, пізніше обіймала посаду доцента цієї ж кафедри. Учене звання доцента Л. Рожило присвоєне 7 серпня 1967 року. За плідну викладацьку працю неодноразово була удостоєна нагород обласного та всеукраїнського рівня: Грамота Волинського ОБЛВНО, Почесна грамота обкому профспілки працівників вищої школи і наукових установ, Почесна грамота Міністерства освіти СРСР, медаль «Ветеран праці», значок «Відмінник народної освіти УРСР», медаль А. С. Макаренка та ін.

Щоправда, студенти поважали Ларису Павлівну не за посади чи нагороди. Кожного притягував глибокий розум, стриманість та інте-

лігентність цієї жінки, якої, здавалося, не торкається буденність. Вона залишала її за дверима аудиторії, а з нами була втіленням того вчителя, про якого писав в одній із притч відомий педагог Ш. Амонашвілі: учителя, який уміє зробити своїх вихованців крилатими.

Пригадуючи Ларису Павлівну, можемо з упевненістю схарактеризувати кілька визначальних рис її викладацького стилю. По-перше, це вміння помітити найтонші відтінки слова в художньому тексті. Не випадково предметом зацікавлень Л. Рожило став лінгвістичний аналіз художнього твору, вивчення поетики тексту («Із спостережень над поетикою лірики Лесі Українки» (1963), «Словесний образ старої Половчихи» (1977), «Художньо-образна конкретизація у новелі Василя Стефаника “Новина”» (1981), «Структура експресивного синтаксису в художніх текстах» (1996), «Ритмізовані структури у тексті Б. Лепкого “Мазепа”» (1997). Курс стилістики сучасної української літературної мови, який читала Лариса Павлівна, став органічним продовженням її наукових пошуків. Практичні ж заняття з цієї дисципліни завжди супроводжувалися відкриттям чогось нового, досі не поміченого в мовній структурі твору того чи того письменника. Образну систему, матеріалізовану в словесній тканині тексту, авторка вважала не частковим явищем (образність, метафоричність), а «функціональною здатністю загальнонародної мови, яка в художній літературі проходить образно-естетичну конкретизацію» [32, с. 20–28]. У системі художнього образу слово, на думку Л. Рожило, ускладнює свою функцію, передаючи зміст, що складається з номінативно-предметних значень, і водночас даючи конкретно-чуттєве уявлення про явища дійсності, виражає авторську оцінку, авторський ідеал. Конденсуючи асоціативні зв'язки найрізноманітнішого характеру, воно змінює як семантику, так і емоційно-експресивне забарвлення. «Це нове, естетично збагачене слово виступає в різних взаємозв'язках з іншими словами, створюючи системні відношення, багато в чому відмінні від загальномовних, але характерні для вираження даного естетично-образного об'єкта» [32, с. 22].

Низка наукових розвідок Л. Рожило стосується аналізу епітетів у творах українських письменників («Епітет Максима Рильського» (1960), «Епітет в поезії Т. Г. Шевченка» (1960), «Спостереження над епітетами у поезії Лесі Українки» (1962), «Із спостережень над епітетом в сучасній поезії» (1963) та ін.). Цій темі присвячена й дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних

наук – «Епітет в українській поезії». Зазначений художній засіб авторка вважала виразним смисловим центром системних відношень у текстових межах строф. Саме епітет, на її думку, є невід’ємним компонентом ускладнення й увиразнення семантичної основи символічних понять, оскільки лексико-семантичні категорії означуваності активізують емоційно-піднесене звучання твору [32, с. 26].

По-друге, Лариса Павлівна була неперевершеною в методиці навчання української мови. Це ми зрозуміли не стільки на парах, як під час педагогічної практики, а в перші роки роботи в школі конспект лекцій із цієї дисципліни став для багатьох настільною книгою, яка містила міркування справжнього професіонала.

Основний напрям педагогічної діяльності Л. Рожило – методика викладання української мови в школі – спонукав до постійних наукових пошуків у цій царині. Свідчення особливого зацікавлення такими студіями – чимало публікацій у журналі «Українська мова і література в школі».

Науковий доробок Л. Рожило з методики викладання української мови в школі різноаспектний: вивчення загальних відомостей про мову [41], лексикології (зокрема робота з лексичними синонімами, багатозначністю [11; 12]), граматики (специфіка вироблення граматичних понять та удосконалення методів викладання граматики, вивчення прислівника, опрацювання перехідних і неперехідних дієслів, співвідносність сполучникових і безсполучникових складних речень [10; 13; 14; 24], робота над інтонацією під час вивчення речень [20; 23]), стилістики [29], психологічні особливості вироблення мовних умінь і навичок [38].

Досвідчений педагог дає фахову оцінку методичній літературі, детально аналізуючи найважливіші праці з методики викладання української мови, які з’явилися упродовж 20-60-х років ХХ ст. [16]. Фундатором методики української мови, у працях якого «словесник завжди знайде здорову основу для правильних методичних міркувань» [16, с. 69], Л. Рожило називає Л. Булаховського. Високо оцінено внесок у розвиток теорії методики С. Чавдарова. Працю «Методика викладання української мови в середній школі. Граматика, правопис» (Київ, 1939) Л. Рожило вважає першим систематичним курсом методики викладання української мови [16, с. 72]. У 50–60-ті роки з’являються методичні розробки уроків, праці про методику роботи з розвитку мови, дослідження з методики використання наочності на

уроках української мови тощо. З цією «методичною бібліотекою» Лариса Павлівна знайомить словесників, стверджуючи про правильно обраний науковцями та вчителями-практиками шлях до створення «цільної, науково обґрунтованої теорії навчання рідної мови» [16, с. 76].

Аналізуючи надбання методики мови упродовж 1966–1970 рр., Л. Рожило відзначає «удосконалення роботи з орфографії, розвиток логічно-понятійної системи засвоєння граматичного матеріалу, активне опрацювання вченими методики розвитку усної і писемної мови учнів» [22, с. 6].

Який він, сучасний урок мови? Вичерпна відповідь на це запитання – сфера наукових інтересів О. Беляєва, праця якого «Сучасний урок української мови» (Київ, 1981) отримала схвальний відгук у рецензії Л. Рожило. Науковість змісту – основна вимога до сучасного уроку. Теоретичний матеріал – це не самоціль, а засіб опанування літературної норми. Кінцева мета будь-якої роботи на уроці – досконале усне і писемне мовлення вихованців. Учитель-майстер постійно дбає про композицію уроку як один із чинників пізнавальної діяльності учня. Ці та інші важливі тези О. Беляєва актуалізує рецензент, відзначаючи важливість дослідження, його широку і складну проблематику, цінний теоретичний та практичний матеріал, що збагатить методистів і вчителів-словесників [39, с. 76].

У науковому доробку Л. Рожило є також рецензія на працю Л. Марченко «Робота з лексичними синонімами на уроках української мови» (Київ, 1964). Відзначено цінність окремих методичних рекомендацій, великий практичний матеріал, однак не вистачає дослідженню вдумливого аналізу, чіткості й системи у викладі. Тож завершують рецензію рядки, досі актуальні для кожного словесника: «Думка вчителя не повинна затримуватися на поверхні фактів, вона мусить нуртувати в глибинному аналізі, що спрямовує до роздумів і пошуків. До цього повинна привчати кожна книга, методична – особливо» [12, с. 89].

Лариса Павлівна щедро ділиться «зібраним по зернятках» власним досвідом педагогічної майстерності, а також розкриває секрети «педагогічної лабораторії» колег – досвідчених учителів школи с. Скобелка Горохівського району. «Весь урок – це праця, пізнання невідомого через відоме», – стверджує Лариса Павлівна і не втомлюється фіксувати «джерела живлення пізнавальної діяльності учнів» під час вивчення

конкретної теми. Сучасному вчителю на замітку така теза Л. Рожило: «Особливо важливо, щоб матеріал уроку не був довідкою, розрахованою лише на пам'ять, а примушував учнів мислити, сприяв розвиткові думки» [10, с. 56]. Не втрачають актуальності пропоновані досвідченим педагогом варіанти уроків на теми, як-от: «Загальне поняття про прислівник» [10], «Загальне поняття про ступені порівняння прикметників» [13], «Безособові дієслова» [13], «Перехідні і неперехідні дієслова» [15]. Як стверджує Л. Рожило, «процес усвідомлення нових граматичних понять – завжди складний мислительний процес, що передбачає вирішення дітьми ряду пізнавальних завдань, ряду проблем, поставлених педагогом» [15, с. 62]. І попри те, що в робочій лабораторії досвідченого вчителя багато дидактичного матеріалу, випробувана методична система, важливо постійно шукати шляхів удосконалення методів навчання і використання тих «внутрішніх резервів», які ці методи дають [14, с. 41]. «Методи навчання граматики повинні сприяти активізації пізнавальної діяльності учнів, розвивати їх мислення, привчати до аналізу мовних явищ і фактів, порівнювати, встановлювати зв'язки, узагальнювати і таким чином набувати навичок для застосування знань у безпосередній мовній практиці» [14, с. 42].

Цікавлять Л. Рожило й питання взаємозв'язку синтаксису та інтонації, інтонації та експресивно-смислового значення мови. Актуалізуючи потребу тренувати мовний слух учнів, «збагачувати синтаксис їхнього внутрішнього мовлення», Лариса Павлівна пропонує цікаві вправи – спостереження над інтонаційним малюнком речень, ускладнених відокремленими означеннями [20], та складних безсполучникових конструкцій [23]. Саме інтонаційно-стилістичні спостереження, переконана Л. Рожило, «сприяють глибшому засвоєнню матеріалу, розвивають пунктуаційну грамотність, впливають на розвиток усної та писемної мови учнів» [23, с. 56].

Досліджувала Лариса Павлівна й теоретичні питання методики навчання мови. У низці робіт розкрито питання залежності методів навчання від змісту навчального матеріалу [33], з'ясовано логічні основи методів теоретичного вивчення мови [28], удосконалення змісту й методів навчання української мови [40]. Активність пізнавального процесу забезпечує усвідомлення понять і логічних зв'язків між ними. «Тільки уміння бачити й аналізувати логічну структуру предмета, встановлювати міжпонятійні логічні зв'язки дає змогу вчителю творчо підходити до вибору методів вивчення тієї чи тієї

теми», – наголошує Л. Рожило. Лариса Павлівна переконана також у тому, що визначення логічних зв'язків між поняттями – основа для свідомого засвоєння мовного матеріалу, для розвитку мислення учнів, база для проблемного навчання, для активного залучення школярів до пізнавальної діяльності [28, с. 59].

Л. Рожило була співавтором програм та навчальних посібників з методики викладання української мови в школі, затверджених Міністерством освіти УРСР: «Методика викладання української мови в середній школі» (1979), «Методика викладання української мови в середній школі. Програма для студентів спеціальності 2102» (1987), «Методика вивчення української мови в школі» (1987), «Методика викладання української мови в середній школі» (1989).

«Разом із провідними ученими-методистами Л. Рожило формувала науково-методичну думку в Україні, сприяючи подальшому подальшому розвитку філологічної культури й освіти в нашій державі» [1, с. 48].

Провідну тезу наукових праць Л. Рожило, присвячених з'ясуванню доцільності використання різних методів та підходів до вивчення мови, можна сформулювати так: навчання – це пізнавальний процес. Тож педагог, на думку авторки, не тільки дає знання, а насамперед прищеплює навички наукового, логічного мислення [17, с. 48]. «Формуючи будь-яке поняття, вчитель повинен постійно активізувати розумову діяльність учнів. Цього можна досягти лише за умови, що буде добре продумано виучуваний матеріал, правильно поставлено запитання, повно висвітлено всі ознаки аналізованого факту і в лінійній послідовності проводитиметься сам аналіз» [17, с. 50]. Саме чітка логіка викладу матеріалу в поєднанні з глибокими теоретичними знаннями, вважала Лариса Павлівна, дає очікуваний результат.

Л. Рожило була переконана, що з метою активізації пізнавальної діяльності учнів доцільно застосовувати порівняння мовних фактів (особливо в процесі закріплення й узагальнення матеріалу); систематизацію матеріалу, якому має передувати спостереження над мовними

одинацями (воно формує «навички вдумливого ставлення до змісту... закладає основу для розуміння абстрактних понять, сприяє розвитку логічного мислення... забезпечує ґрунт для формування дослідницьких навичок і високий рівень пізнавальної активності учнів» [25, с. 63]). Особливо ефективним є використання на уроках мови проблемних запитань, завдань [18], оскільки вони створюють таку ситуацію, вихід із якої «пов'язаний з потребою аналізувати факти, порівнювати їх, робити висновки» [18, с. 54]. Засвоєнню граматичних та орфографічних понять, на думку педагога, сприяє вироблення в учнів уміння самостійно складати алгоритми й контролювати за ними правильність своїх міркувань. «Учитель повинен поступово привчати дітей, щоб вони самі визначали логічну структуру понять і вміли швидко формулювати найбільш раціональні системи дій» [17, с. 54].

Одним із завдань шкільного курсу мови Л. Рожило вважала розвиток мовлення учнів як під час вивчення різних тем з української мови («Робота з розвитку мови учнів під час вивчення теми “Прикметник”» (1961), «Робота з розвитку мови учнів під час вивчення теми “Складнопідрядне речення”» (1962), «Розвиток мовлення учнів під час вивчення дієслова» (1968), «Роль порівнянь у збагаченні мовлення учнів» (1971), так і на спеціально для цього відведених уроках («Уроки розвитку зв'язного мовлення» (1987). Авторка зазначала, що для їхньої ефективності важливо вміти використовувати найширші міжпредметні зв'язки: з літературою, історією, географією тощо [43, с. 65].

Лариса Павлівна постійно співпрацювала з педагогами міста Луцька та Волинської області: проводила курси підвищення кваліфікації, семінари, зокрема з учителями-словесниками базової школи (Луцька СШ № 25).

Багато теоретичних узагальнень, які зробила Л. Рожило, ґрунтуються на результатах педагогічних експериментів, проведених у різних школах міста, а тому є цінними для вчителів-філологів і сьогодні.

По-третє, Лариса Павлівна значну увагу приділяла формуванню науково-дослідницьких інтересів студентів, зокрема в процесі написання ними курсових та дипломних робіт, що згодом дало поштовх до формування науковців-філологів. Багато випускників різних років, які здобули вчені ступені кандидата, доктора філологічних наук, із вдячністю згадують Ларису Павлівну як учителя, що визначив їхній подальший шлях у філології.

В одній зі статей авторка зазначає: «Вивчення матеріалу на уроці мови – це не що інше, як народження нової думки, яка постійно

рухається від відомого до невідомого» [45, с. 64]. Далі, цитуючи, В. Сухомлинського, Л. Рожило стверджує: «Викладання мови – найважча справа. Викладати цей предмет повинні найздібніші й найталановитіші. Бо це не просто передача знань, практичних умінь, навичок. Це передусім виховання. Виховання розуму, формування думки, копітке різьблення й ліплення найтонших рис духовного обличчя людини» [45, с. 64]. Саме так до викладання мови ставилася й сама авторка, формуючи не тільки професійні якості майбутніх педагогів, а насамперед їхні людські якості.

У ті часи, коли Лариса Павлівна працювала викладачем, якимось не прийнято було говорити про свої наукові досягнення. Тільки тепер, ознайомившись зі знайденим в архіві списком друкованих праць Рожило Лариси Павлівни, кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови, усвідомлюємо, як пощастило нам, її студентам: ми мали змогу вчитися в непересічного педагога й науковця. Також розуміємо, скільки сили, енергії, часу віддано кожній праці з цього списку і як багато ще могло бути сказано, створено, завершено цією мудрою жінкою.

При згадці про Ларису Павлівну спадають на думку рядки поезії Ліни Костенко:

*О, не взискуй гіркою меду слави!
Той мед недобрий, від кусючих бджіл.
Взискуй сказать поблідлими вустами
хоч кілька людям необхідних слів.
Взискуй прожить несуетно і дзвінко.
Взискуй терпіння витримати все.
А справжня слава – це прекрасна жінка,
що на могилу квіти принесе.*

Такими квітами стануть думки-спогади студентів Л. Рожило, випускників різних років.

«Вересень 1974-го... Ми – студенти-першокурсники філологічного факультету Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. Хіба може для волинської юнки чи юнака бути інший вибір? Адже ми обрали Слово! Слово – це твоя майбутня професія, твій хліб, твоя доля, твоя зброя, твоя “твердая криця”!

У світ Слова нас ведуть наші наставники, наші викладачі. Приглядаємося до них. Перші знайомства на лекціях, перші враження. Аж ось іде коридором якась особлива жінка! Вона викладає на старших курсах. З першого погляду відчуваєш її харизматичність! Ось це людина,

заради якої треба навчатись тільки тут, ловити кожне її слово, кожну інтонацію, бо тільки поряд із нею ти зможеш здійснити свою мрію, ти зможеш злетіти на крилах Слова. І чимось вона нагадує твою улюблену Лесю Українку: така ж велична, світлоока, з добрим і розумним поглядом. І навіть волосся так укладене, строге вбрання, білий комірець з вилогами...

Рідна, дорога Ларисо Павлівно! Як ми Вас любили! Як чекали Ваших лекцій і практичних! Ви перша розгорнули перед нами велику й світлу книгу Словника, поклавши кожному на стіл новенький, ще пахучий том золотого одинадцятикнижжя нашої мови, сказали перші слова про велику працю словників! Щодня і щомиті Ви плекали любов до Слова, першою на теренах України опрацювали систему лінгвістичного аналізу художнього тексту, залишивши нам довершені зразки опрацювання різних за жанрами творів.

Відсвіжуються у пам'яті фрагменти лекцій, луною в серці оживається до болю рідний і неповторний голос, і сама Лариса Павлівна, гарна, шляхетна, воістину “висока та строга, як у пісні”, іде до нас, численних і вдячних учнів, крізь роки, крізь життя, крізь пам'ять».

*Ірина Святославівна Гнатюк (Панасевич),
мовознавець, лексикограф, кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу слов'янських мов
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.
Випускниця 1978 року.*

«Лариса Павлівна була особливою жінкою з інтелігентним устроєм душі. Її горда постава, урівноважені рухи, манера спілкуватися, одягатися завжди привертала увагу тих, хто навчався на філологічному факультеті. Вона ніколи фальшиво не заговарала із студентами, не створювала удаваної рівності між викладачем та вихованцем. Уміння тримати дистанцію виховувало в нас прагнення знати так глибоко предмет, як наш наставник. Ми навіть трошки її побоювалися, хоч Лариса Павлівна ніколи не підвищувала голос, не принижувала жодного, навіть найледачішого, студента. Ми не сміли йти непідготовленими до неї на іспит. Тоді, у далекій юності, не завжди аналізувалось, чому не можна пропустити лекції Лариси Павлівни, чому треба намагатися збагнути методику викладання мови, яка була для нас не цілком зрозумілою. І лише ставши за учительський стіл, ми раптом прозріли.

Сьогодні, багато літ викладаючи студентам методику мови та стилістику, я на кожному занятті в кінці аудиторії бачу її, вимогливо-доброзичливу наставницю, яка то схвально похитує головою, то здивовано підводить брови чи підбадьорливо посміхається. Упродовж багатьох років свого неземного життя Лариса Павлівна піклується про тих, кого учила, підтримувала, заохочувала. Це зобов'язує до постійного вдосконалення, щоб умілими вчителями прийшли до школи і мої вихованці».

*Галина Степанівна Шостак,
викладач української мови
вищої категорії, викладач-методист
Володимир-Волинського педагогічного
фахового коледжу ім. А. Ю. Кримського.
Випускниця 1974 року.*

«Для нас Лариса Павлівна Рожило була зразком Учителя, науковця, Людини. Завжди врівноважена, спокійна, мудра. Її лекції, семінари пам'ятаю досі. Лариса Павлівна ненав'язливо вміла спілкуватися з будь-ким і знала про потреби й можливості кожного з нас.

Пригадую, як одного разу Л. Рожило організувала нам зустріч із молодими вчителями – колишніми її студентами.

Після закінчення інституту я ще довго користувалася конспектами, які нас учила писати Лариса Павлівна. Вона дала нам безцінні знання з методики викладання мови, навчила використовувати на уроках цікаві таблиці, різні прийоми роботи, унаочнення. Завдяки такому викладачеві ми, йдучи працювати в школу, не боялися, бо знали, що і як потрібно робити.

Лариса Павлівна була дуже вимоглива, ніколи не “загравала” зі студентами, проте ніхто не боявся підійти до неї за порадою.

Саме завдяки їй я полюбила уроки мови більше, ніж уроки літератури, а тому пізніше, беручи участь у конкурсі “Учитель року”, на всеукраїнському етапі вибрала саме мову, чим дуже здивувала членів журі й порадувала професора Г. Шелехову».

*Надія Адамівна Метчик,
вчитель української мови та літератури
вищої категорії, учитель-методист
КЗ «Луцький НВК № 14 ім. Василя Сухомлинського».
Випускниця 1979 року.*

«Лариса Павлівна не просто майстерно передавала нам знання з методики викладання предмета, вона вчила думати. У кожному з нас бачила особистість, а це спонукало студентів до наполегливої роботи над собою, викликало бажання ставати людьми гідними, щоб не розчарувати ВЧИТЕЛЯ».

*Валентина Федорівна Носалюк,
вчитель української мови та літератури
вищої категорії, учитель-методист
КЗ «Луцький НВК № 9 Луцької міської ради».
Випускниця 1986 року.*

«Лариса Павлівна була для мене живим утіленням мудрості, професіоналізму й відданості обраній професії. Її конспектами я особисто кілька років користувався при підготовці до уроків української мови. Її лекції завжди заворожували. Її уміння бачити людину дивувало. А її людяність, даруйте за тавтологію, не мала меж...».

*Олександр Дмитрович Дубина,
директор КЗ «Луцький НВК № 9 Луцької міської ради»,
вчитель української мови та літератури вищої категорії,
учитель-методист, переможець обласного етапу конкурсу
“Вчитель року 2003”.
Випускник 1997 року.*

«Якщо б мені сказали підібрати синоніми до слів «порядність», «інтелігентність», «честь», «інтелектуалізм», «людинолюбство», то однозначно основним із них стало б Лариса Павлівна Рожило. Крім того, Л. Рожило – це «мама» моєї дипломної роботи і «хресна мама» кандидатської дисертації. Без зайвого пафосу і без перебільшення скажу, що завдяки її мудрим порадам моя професійна доля склалася саме так».

*Лариса Юріївна Тиха,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземної лінгвістики
Луцького національного технічного університету.
Випускниця 1998 року.*

Список використаної літератури

1. Гнатюк І. «Висока та строга, як у пісні». *Дивослово*. 2001. № 1. С. 47–49.
2. Рожило Л. П. Епітет Максима Рильського. *Жовтень*. 1960. № 8. С. 130–136.
3. Рожило Л. П. Епітет в поезії Т. Г. Шевченка. *Радянське літературознавство*. 1960. № 5. С. 37–48.
4. Рожило Л. П. Робота з розвитку мови учнів під час вивчення теми «Прикметник». *Українська мова в школі*. 1961. № 5. С. 56–62.
5. Рожило Л. П. Робота з розвитку мови учнів під час вивчення теми «Складнопідрядне речення». *Українська мова в школі*. 1962. № 6. С. 57–63.
6. Рожило Л. П. Спостереження над епітетами у ліриці Лесі Українки. *Радянське літературознавство*. 1962. № 6. С. 66–75.
7. Рожило Л. П. Эпитет в украинской поэзии: автореф. дисс. канд. филол. наук. Львов, 1962. 18 с.
8. Рожило Л. П. Из спостережень над епітетом в сучасній поезії. *Збірник робіт аспірантів. Серія філологічних наук*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. С. 104–114.
9. Рожило Л. П. Из спостережень над поетикою лірики Лесі Українки. *Творчість Лесі Українки: тези республіканської наукової сесії, 15–17 травня*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. С. 28–29.
10. Рожило Л. П. Вивчення теми «Загальне поняття про прислівник». *Українська мова і література в школі*. 1964. № 7. С. 52–56.
11. Рожило Л. П. Вивчення багатозначності слова. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 2. С. 49–53.
12. Рожило Л. П. Марченко Л. М. Робота з лексичними синонімами на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 4. С. 86–89.
13. Рожило Л. П. Вироблення граматичних понять. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 11. С. 52–59.
14. Рожило Л. П. Удосконалення методів викладання граматики. *Українська мова і література в школі*. 1966. № 9. С. 41–51.
15. Рожило Л. П. Опрацювання перехідних і неперехідних дієслів. *Українська мова і література в школі*. 1966. № 11. С. 56–62.
16. Рожило Л. П. Найважливіші праці з методики викладання української мови. *Українська мова і література в школі*. 1967. № 11. С. 67–76.

17. Рожило Л. П. Розвиток мислення учнів під час вивчення дієслова. *Українська мова і література в школі*. 1968. № 10. С. 48–55.
18. Рожило Л. П. Проблемні завдання на уроках мови. *Українська мова і література в школі*. 1969. № 4. С. 54–59.
19. Рожило Л. П. Виховання у студентів науково-дослідних інтересів у процесі викладання методики. *Наукові основи підготовки вчителів*. Луцьк, 1969. С. 125–126.
20. Рожило Л. П. Спостереження над інтонацією. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 3. С. 47–51.
21. Рожило Л. П. Роль порівнянь у збагаченні мови учнів. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 2. С. 62–67.
22. Рожило Л. П. Надбання методики мови за п'ятиріччя. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 3. С. 1–7.
23. Рожило Л. П. Робота над інтонацією під час вивчення безсполучникових складних речень. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 10. С. 49–56.
24. Рожило Л. П. Співвідносність сполучникових і безсполучникових складних речень. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 10. С. 59–63.
25. Рожило Л. П., Шпортенко О. М. Метод спостережень на уроках мови. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 2. С. 58–64.
26. Рожило Л. П., Шпортенко О. М. Проблема слова в працях В. О. Сухомлинського. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 9. С. 60–65.
27. Рожило Л. П. Формування науково-дослідних інтересів у майбутнього вчителя. *Вища і середня педагогічна освіта*. Вип. 7. Київ, 1974. С. 70–77.
28. Рожило Л. П. Логічна основа методів теоретичного вивчення мови. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 11. С. 53–59.
29. Рожило Л. П. Методичні рекомендації до вивчення стилістики у 4–8 класах. Луцьк, 1986. 24 с.
30. Рожило Л. П. Словесний образ старої Половчихи. *Культура слова: республіканський міжвідомчий зб.* Вип. 13. Київ: Наукова думка, 1977. С. 25–29.
31. Рожило Л. П., Тирак О. П. Методичні рекомендації до вивчення української мови в 9–10 класах. Луцьк, 1977. 28 с.
32. Рожило Л. П. Загальні основи лінгвістичного аналізу художнього твору. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 2. С. 20–29.

33. Рожило Л. П. Залежність методів навчання від змісту навчального матеріалу. *Педагогіка*. Вип. 17. Київ, 1978. С. 10–15.
34. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. Київ: Вища шк., 1979. 308 с.
35. Рожило Л. П. Художньо-образна конкретизація у новелі Василя Стефаника «Новина». *Українська мова і література в школі*. 1981. № 2. С. 34–37.
36. Рожило Л. П. Методика проведення вступних уроків з мови в 4–8 класах. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 8. С. 54–63.
37. Рожило Л. П., Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І. Удосконалення змісту і методів навчання української мови. Київ: Рад. шк., 1982. 214 с.
38. Рожило Л. П. Психологічні особливості вироблення мовних умінь і навичок. *Українська мова і література в школі*. 1982. № 9. С. 34–40.
39. Рожило Л. П. Беляєв О. М. Сучасний урок української мови. *Українська мова і література в школі*. 1982. № 11. С. 73–77.
40. Рожило Л. П. Удосконалення мовних умінь і навичок у старших класах. *Українська мова і література в школі*. 1985. № 7. С. 55–62.
41. Рожило Л. П. Вивчення розділу «Загальні відомості про мову» у 8 класі. *Українська мова і література в школі*. 1987. № 2. С. 32–40.
42. Беляєв О. М., Мельничайко В. Я., Рожило Л. П., Пентилюк М. І., Передрій Г. Р. Методика вивчення української мови в школі. Київ: Радянська школа, 1987. 245 с.
43. Рожило Л. П., Садівська В. М. Уроки розвитку зв'язного мовлення. *Українська мова і література в школі*. 1987. № 12. С. 62–66.
44. Рожило Л. П. Виховання у студентів науково-дослідних інтересів у процесі написання дипломних робіт. *Проблеми формування особистості вчителя та шляхи його підготовки до всебічного розвитку учнів: тези доповідей та повідомлень наук.-практ. семінару*. Луцьк: ЛДПІ ім. Лесі Українки, 1988. С. 156–157.
45. Рожило Л. П. В. О. Сухомлинський про слово як засіб розвитку творчих задатків учня. *Творче використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в умовах перебудови народної освіти в Україні: тези доповідей і повідомлень наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю з дня народження В. О. Сухомлинського, 7–8 грудня*. Луцьк: ЛДПІ ім. Лесі Українки, 1988. С. 95–97.

46. Рожило Л. П. Прийоми навчання як вияв специфіки матеріалу, що вивчається. *Проблеми формування особистості вчителя та шляхи його підготовки до всебічного розвитку учнів: тези доповідей та повідомлень наук.-практ. семінару, 27–28 червня*. Луцьк: ЛДПІ ім. Лесі Українки, 1989. С. 47–39.
47. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. Київ: Вища школа, 1989. 437 с.
48. Рожило Л. П. Структура експресивного синтаксису в художніх текстах. *Науковий вісник Волинського державного університету: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Вип. 1. Луцьк: Вежа, 1996. С. 155–158.
49. Рожило Л. П. Ритмізовані структури у тексті епопеї Б. Лепкого «Мазепа». *Суспільствознавчі науки та відродження нації*. Кн. 3: зб. наук. праць / ред. М. І. Дубина; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 1997. С. 122–124.

Лариса Деркач,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Руслана Зінчук,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

*При майстрах якось легше.
Вони, мов атланти,
Держать небо на плечах.
А то ж і є висота.*

Ліна Костенко

ДОЛЯ В РІДНОМУ СЛОВІ (Василь Іванович Голоюх)

Згадалися ці слова, коли виникла потреба сказати слово про колегу, з яким поруч минуло немало часу.

Колись один з українських політичних діячів, оцінюючи своє місце в суспільному оточенні, наголосив на тому, що не він такий особливий сам по собі, а одвіку спирається на тих, хто був перед ним, маючи на увазі опертя на всіх, хто формував його внутрішній світ: родина, батьки, вчителі. Хочеться додати, крім названих, ще й тих, хто був поруч – у навчанні, у роботі і просто траплявся як дарунок долі на твоєму шляху.

Прагну особливо виділити людину, яка залишила непогасний слід не тільки в моєму житті, а й у житті всіх, хто знав цю людину, доля якої була тісно пов'язана з філологічним факультетом.

Маю на увазі мого колегу, знаного в Україні філолога Василя Івановича Голоюха, доля якого багатолітньо була дотична до Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки (тепер Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки).

Знаний Василь Іванович і в колі фахівців-філологів України, і в середовищі вчителів, і громадськості Волині як талановитий вчений і педагог, спеціаліст із різнобічними науковими інтересами, що засвідчують праці в різних галузях науки про мову: мовознавства, лексикографії, граматики, історії української мови, стилістики, лінгводидактики, педагогіки, котрий незмінно засвідчував любов до слова, щирі закоханість у рідну мову, її красу і силу.

Постійно напружено й цілеспрямовано працюючи, Василь Іванович пройшов довгий і складний життєвий шлях від сільського хлопця до відомого представника наукової еліти України, еліти, що становить славу й гордість нашої науки й культури в буремній другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Такт, увага і повага до кожного члена кафедри були запорукою доброзичливої і водночас творчої атмосфери на кафедрі. Василь Іванович завжди міг порадити й розрадити, допомогти у скруті і розділити радість успіхів тих, хто працював поряд.

Він ретельно розробляв навчальні курси, серед них – вступ до мовознавства і загальне мовознавство, які були чи не найскладнішими (своєрідною вищою математикою) в підготовці майбутніх філологів, сучасна українська мова (передусім її синтаксична структура). Методична майстерність, науковий рівень Василя Івановича, його високий і фаховий, і загальний інтелект були запорукою високого авторитету викладача серед колег і студентів, а його людські якості формували атмосферу морального комфорту в колективі.

Дні науки у Волинському державному університеті імені Лесі Українки.

*Зліва направо: Л. В. Голоюх, кандидат філологічних наук, доцент,
А. В. Мединська, кандидат філологічних наук, доцент, В. І. Голоюх, кандидат
філологічних наук, доцент (1996 рік)*

І в публікаціях, і при спілкуванні зі студентами Василь Іванович намагався передати читачам і слухачам своє ставлення до СЛОВА в найширшому розумінні його сутності.

За багато літ роботи не лише науковий, але й організаторський талант В. І. Голоюха створювали образ справжнього українця – мудрого, відданого справі.

Усі, кому пощастило безпосередньо вчитися у В. І. Голоюха, спілкуватися з ним, запам'ятали свого вчителя як високоінтелекгентну, надзвичайно ерудовану, доброзичливу, скромну, але водночас тверду й непоступливу в принципових питаннях, що стосуються української освіти й науки, людину.

Педагог і вчений міг справедливо пишатися чесно пройденим не легким життєвим і творчим шляхом, обсягом і суспільним значенням свого наукового доробку. Великий досвід і різнобічні знання – запорука народження нових ідей і нових праць, спрямованих на дальший розквіт науки й культури рідного краю.

Публікації В. І. Голоюха віддзеркалюють основні наукові інтереси вченого і педагога, вони виявилися в кандидатській дисертації «Семантико-граматична структура складнопідрядних речень в сучасній українській літературній мові», розвинуті в значній кількості глибоких, інформаційно насичених статей, присвячених важливій структурній частині мовної системи, яка реалізує лінгвальні функції, – синтаксису, уточнює й розкриває структурно-формальні, значеннєві, дефініційні особливості речення. Особливу увагу Василь Іванович звертав у своїх працях на складні синтаксичні одиниці – складнопідрядні речення різної семантичної характеристики («Підрядні умовні речення та розпізнавання їх»; «Особливості структури складнопідрядних речень з підрядними умовними в усному літературному мовленні»; «Невласне-умовні конструкції в сучасній українській мові»; «Еліптичні речення з невербалізованими головними членами»; «Зіставно-протиставні конструкції як різновид невластне-умовних складнопідрядних речень»; «Складнопідрядні речення з ускладненими відношеннями компонентів»; «Прості ускладнені речення в системі синтаксичних явищ»; «Прості ускладнені речення з додатковою предикативністю»; «Відокремлені члени речення як напівпредикативні одиниці»). Статті були опубліковані в загальнодержавній науковій періодиці – журналах «Мовознавство», «Українська мова та література в школі» та ін., матеріалах семінарів і конференцій різного статусу, інститутських

наукових виданнях. Крім вказаних проблем, у полі зору вченого – мовна палітра визначних діячів української культури і науки – Лесі Українки, Агатангела Кримського, Юрія Федьковича, Олександра Потебні, Василя Сухомлинського. У доробку автора методичні праці – навчальні програми, посібники, рекомендації, адресовані вчителям-філологам і студентам.

Кафедра української мови долучилася до укладання Словника мови Івана Франка, організатором цієї важливої для національної лінгвістичної науки був Василь Іванович. Лексикографічна робота пізніше була продовжена шляхом укладання лексичної картотеки поетичних творів Лесі Українки.

В. І. Голоюх був організатором виконання колективних тем кафедри, координував цю наукову діяльність викладачів кафедри.

Проте наукова робота відбивала лише один бік його життя й творчості. Він не уявляв себе без викладання, без студентської аудиторії.

Особлива сторінка життєвого шляху В. І. Голоюха – це постійна віддача іншим своїх знань. Це і праця в деканаті філологічного факультету, і виконання обов'язків завідувача кафедри, і постійна робота зі студентами при опрацюванні лінгвістичних проблем на лекціях, практичних, семінарських заняттях, спецкурсах і спецсемінарах. Це керівництво курсовими і дипломними роботами, навчальною практикою, наукові консультації для молодих викладачів, робота на курсах підвищення кваліфікації вчителів-філологів. Постійно спирався на рівень попередніх знань студентів, викладаючи навчальні дисципліни, особливо загальне мовознавство. При цьому враховував рівень обізнаності майбутніх філологів з окремими теоретичними питаннями навчального курсу. Найбільше уваги приділяв тим проблемам, які ще не були відомі майбутнім філологам. Ставив завдання, щоб студенти знали історію науки про мову, усвідомлювали специфіку найважливіших напрямів, ідей, методів сучасного мовознавства.

Важливою була така ділянка роботи, як популяризація мовних знань серед вчителів і громадськості міста й області. Це виїзні засідання кафедри, науково-практичні семінари, лекції й бесіди з актуальних питань функціонування української мови. Василь Іванович, який до того ж майстерно володів стилем популяризатора, писав і для широкого читача, несучи йому справжню, об'єктивну наукову інформацію.

Філологічна сім'я, осердя якої складав сам Василь Іванович разом з дружиною пані Марією, подарувала українській науці доньку Ларису

(Лесю), яка гідно продовжує справу батьків-філологів, що прищепили їй любов до рідного слова.

Учитель учителів, талановитий вчений Василь Іванович Голоюх мав багато планів і задумів. Думка цього філолога і педагога щедрим засівом проростає в душах його учнів. Волинській землі щастить на яскравих особистостей, до яких, безперечно, належить і Василь Іванович.

Прекрасна доля В. І. Голоюха розквітла в рідному слові. Його інтелект, порядність, глибинний, непоказний патріотизм, принциповість залишили глибокий слід у серцях його колег, його вихованців. Наділений багатьма талантами, цілеспрямований, безмежно відданий науці, культурі, освіті, професіонал найвищої проби, що завжди викликав повагу, за незмінну доброзичливість і скромність, за щирі відданість науці житиме в пам'яті тих, хто його знав.

*Лариса Павленко,
кандидат філологічних наук, професор*

*«Дозволь мені, мій вечоровий світе,
упасти зерням в рідній борозні...»*

В. Стус

СВІТЛИЙ СПОГАД ПРО БАТЬКА

(Василь Іванович Голоюх)

Історія життя мого Тата, Василя Івановича Голоюха, не випадково викликає асоціацію з віршем Василя Стуса. Коли Тато вперше взяв до рук його поетичну збірку, сказав мамі: «Маріє, послухай, як гарно написано!». Лише через багато років, згадавши цей вірш, я збагнула, що ж так захопило мого Тата – людину не емоційну, стриману, пожиттєвому мудру, людину, яку без перебільшення можна назвати правдивим уособленням шляхетно-селянського українського генотипу.

Василь Іванович Голоюх народився 14 жовтня 1932 року в с. Паньків Грубешівського повіту Люблінського воєводства – на етнічній українській землі, яку в народі, а згодом – у підручниках історії назвали Холмщина. Наші предки – споконвічні селяни, хлібороби, з діда-прадіда генетичні й ментальні українці. Татові батьки – Іван і Феодосія – народили десятиро дітей (перші четверо померли немовлятами). Бабуся розповідала, що після смерті четвертої дитини сільський священник порадив їй назвати новонароджену дівчинку також Феодосією – так почалося продовження роду Голоюхів, а тітка Феодосія прожила, хоч важке (майже 90 років), але довге й гідне життя. У Татовій автобіографії написано, що в 1939 році він пішов до Паньківської початкової школи, але у зв'язку з поганими матеріальними умовами в 1940 – 1941 рр. змушений був залишити навчання. 1945 року, з початком операції «Вісла», проведеної сталінським і польським комуністичним режимом, татова родина, як і тисячі таких самих українців, вимушено покинула батьківщину, де залишилося велике господарство, земля, власноруч зведений будинок. Так родина опинилася в селі Колодежі Горохівського району, в 1948 році переїхала в Сенкевичівку, а 1952 році – до Луцька.

Ми з сестрою любили розпитувати Тата про його дитинство. Тато розповідав, що його батьки мали неабиякі таланти: бабуся гарно малювала (паньківська хата була у квітах і пташках), а дід був домашнім «Мічуріним» – умів гарно щеплювати дерева, любив поратися на городі. Біля хати і в Панькові, і в Луцьку дід виростив розкішний

фруктовий сад. Тато згадував, що іще малим дуже любив учитися; книжок майже не було, тож він їх вишукував то в сусідів, то у друзів. У Колодежах батьки важко облаштовували бідний побут, тому про навчання дітей у сім'ї не йшлося. Сільський хлопчик Василь у свої неповні 14 років сам вирішив, що має вчитися, взяв у батьків документи і самостійно записався до сьомого класу місцевої школи. З гумором розповідав, що його перший диктант був увесь у червоних «чѣртах і рѣзах», хоч українську мову і літературу дуже любив. Тато був дуже сумлінним учнем, але відчуття мови з'явилося саме – очевидно, мав вроджений «мовний» ген. Тож після переїзду сім'ї до Луцька найперше, що зробив, пішов шукати омріяний педінститут, бо вже знав, що там є історико-філологічний факультет. Успішно склав вступні іспити і вже на першому курсі інституту зрозумів, що це його і «сродна праця», і доля. Любив казати, що не уявляв себе ніким іншим, аніж філологом, мовознавцем, бо не міг жити без Слова. Ще у студентські роки в Тата сформувалися наукові вподобання і пріоритети: синтаксична система мови як вищий рівень організації мовних одиниць, філософські проблеми мовознавства, ідеї Бодуена де Куртене, О. Потебні, В. фон Гумбольдта, Ф. де Соссюра. Був одним із найкращих студентів на факультеті, завжди вчився на «відмінно», щоправда, з одним предметом проблема таки була: не любив «Історію КПРС», а «Історія КПРС» (дозволю собі жарт) не любила його.

Після закінчення з відзнакою Луцького педінституту в 1956 році працював методистом заочного відділу, завідувачем навчальної частини, а з 1968 року – асистентом кафедри української мови та літератури. Навчався в аспірантурі в Інституті мовознавства імені О. Потебні, де й захистив кандидатську дисертацію «Семантико-граматична структура складнопідрядних речень в сучасній українській літературній мові». Кафедра української мови стала його долею: пройшов шлях від асистента до доцента і завідувача кафедри.

Татова самодисципліна і високий рівень професійної відповідальності гарно поєднувалися з тонким почуттям гумору навіть у серйозних ситуаціях. Сестра Оксана, яка тоді була викладачем факультету іноземних мов (романо-германської філології) згадує одну реальну історію, про яку розповідали їй колеги. У другій половині 80-х, коли почалася горбачовська «перебудова», відбулися перші демонстрації під жовто-блакитними прапорами, національні ідеї поширилися інститутом. На черговій раді філологічного факультету постало питання

про викладання суспільних і деяких філологічних дисциплін українською мовою. Почалась активна дискусія, хтось виступив проти, парторг і частина викладачів згадали про «адін народ», «інтернаціоналізм» і те, що росіяни викупили Шевченка з кріпацтва. Мабуть, члени ради факультету ще б довго «ламали списи», але доцент В. І. Голоюх сказав: «Якби не Російська імперія, Шевченкові не довелося б потерпати в кріпацтві». І з гумором додав: «Хто закабалив, той і викупив». Інших аргументів уже не було – лише оплески і схвальний сміх.

Відомо, що приклад батьків – це найкраще виховання дітей. Батьки нас не виховували українцями, ми ними були від народження. Як писав Ю. Шевельов, «українськість завжди була в моїй родині». Вдома була велика бібліотека: зібрання творів українських класиків, наукова література, на стінах завжди були портрети Т. Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. У 70 – 80-ті роки батьки мали і ті книжки, про які «не треба дуже розказувати»: «Меч Арєя» І. Білика, «Неопалима купина» С. Плчинди і Ю. Колісніченка; Івана Дзюбу, Ліну Костенко... Ще малими від батьків ми почули про голодомор (мама завжди плакала, коли розповідала, хоча про голодомор лише чула від знайомих), сталінські репресії, нищення української мови, про гетьмана Петра Калнишевського, дівчину з легенди Марусю Чурай, про композитора і скрипаля Артема Веделя, трагічну долю Миколи Леонтовича. Від Тата ми вперше почули про Олену Курило, Євгена Тимченка, Івана Огієнка, Юрія Шевельова. Ще в дитинстві ми знали, що правдива історія України заборонена, а підручники написані на вимогу радянської ідеології.

Життя нашої сім'ї завжди було в українській культурній системі координат. Тато водив нас у драмтеатр на вистави за Лесею Українкою, І. Франком, у кінотеатри на українські шедеври «Захар Беркут» Л. Осики, «Пропала грамота» Б. Івченка, «Білий птах з чорною ознакою» Ю. Ілленка. Бували в нас імпровізовані поетичні вечори, коли Тато несподівано казав: «Ану, хто перший згадає...». І ми починали декламувати напам'ять то Котляревського, то Шевченка. Або грали в таку гру: батьки називали письменника, а ми мали назвати його твори – хто більше! Зі старенького касетного магнітофона часто лунали пісні «Стоїть гора високая», «Черемшина», «Марічка», «Явір та яворина», «Прилетіла ластівка». Тато любив спілкуватися з різними людьми: колегами-викладачами, науковцями, вчителями, художниками, артистами – тими, хто був його однодумцями. Появі нових професійних

ідей сприяла багаторічна наукова комунікація з А. А. Бурячком, І. Р. Вихованцем, І. С. Гнатюк, П. С. Дудиком, С. Я. Єрмоленко, В. М. Русанівським, К. Ф. Шульжуком, яка переросла в теплі людські взаємини. Тривалі товариські стосунки поєднували його з письменниками Володимиром Лучуком, Олександром Богачуком, Петром Махом, Віктором Лазаруком, Йосипом Струцюком.

Святом ставали для нашої родини гастролі Львівського театру імені М. Заньковецької. Богдан Антків, Богдан Кох багато років були щирими друзями батьків. Вечірні гостини заньківчан нагадували вітальню Косачів: інтелектуальне спілкування, українська поезія, музика, а наостанок Тато вмикав магнітофон – і звучав «Український козацький марш».

Тато мав ніжне серце і вразливу душу. Ще в педінституті зустрів свою Марічку й відразу ж закохався, коли працював на філологічному факультеті методистом заочного відділу, а вона приїхала вчитися. Їхній філологічний і життєвий роман тривав майже пів століття. Вони стали не просто подружжям, а одностудентами, людьми з однаковими поглядами і життєвими цінностями.

Стриманий, виважений, не багатослівний, надзвичайно скромний, навіть із трохи заниженою самооцінкою (що властиве людям справді мудрим і глибокодумним). Попри високий професіоналізм і філологічний інтелект, ніколи не був легкослівним, ніколи не писав наукові праці для звіту чи для кількості. Довго збирав матеріал і виношував ідеї для статті чи посібника. Колись ми з сестрою спитали Тата, чому він не написав докторської дисертації. З притаманними йому гумором і самоіронією Тато відповів: «Краще бути дуже хорошим кандидатом наук, ніж не дуже хорошим доктором». Уважав лекції для студентів і вчителів найкращою практичною реалізацією власного наукового доробку. Цінував розумних студентів, умів розгледіти обдарування: «передбачив» наукове і поетичне майбутнє Галини Яструбецької і Ніни Горик.

*Зліва направо: Василь Голоюх
і Віктор Лазарук (м. Луцьк, 1974 р.)*

*Зліва направо: О. О. Рисак, доктор
філологічних наук, професор,
В. І. Голоюх, кандидат філологічних
наук, доцент, М. В. Мірченко, доктор
філологічних наук, професор (1984 р.)*

*Василь Іванович з дружиною
Марією Михайлівною (1961 р.)*

Татів живий, аналітичний розум поєднався з філософією селянського виховання, правдивою скромністю, духовністю і внутрішньою шляхетністю. Він був не лише батьком, а й учителем, інтелектуалом, який присвятив своє життя популяризації українського Слова.

Висловлюю щиру подяку сестрі Оксані за участь у написанні спогадів про Тата.

*Лариса Голоюх,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії та культури української мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

ЛІНГВОЦЕНТРИЧНА ФОРМУЛА ЖИТТЯ ДОЦЕНТА ГАЛИНИ МИКИТІВНИ РАЩИНСЬКОЇ

Не одна сотня кілометрів пролягла між невеликим селом Човновиця на Вінниччині, Львовом, Тернопільською областю та Луцьком, проте для Галини Микитівни Ращинської вони аж надто близькі, тісно переплетені й доленосні. Кожен із населених пунктів, де за примхою долі чи забаганкою випадку довелося жити цій жінці, для неї став не просто частиною України, територією з певними географічними координатами, а сповнив життя незабутніми подіями, а потому залишив гарні спогади-відлуння.

Галина Микитівна народилася 23 червня 1930 р. в селі Човновиця Плисківського (пізніше Погребищенського, а з 2020 р. Вінницького) району Вінницької області в родині педагогів (мама працювала вчителем початкових класів, а батько – тривалий час директором школи). Далі були звичайні для її ровесників віхи: 1937 р. пішла до першого класу Довгалівської неповносередньої школи Плисківського району. Проте незабаром війна внесла свої корективи: 1941 р. Вінниччина потрапила в тимчасову окупаційну зону, тому про звичке для дітей мирного часу навчання навіть не йшлося. Отож по закінченні четвертого класу довелося повернутися в рідне село. Після визволення Вінниччини від німецько-фашистських загарбників Галина продовжила навчання в Човновицькій неповносередній школі, сьомий клас якої закінчила 1945 р. Потім перейшла до 8 класу Плисківської середньої

школи Вінницької області. У березні 1947 р. разом із батьками переїхала до Тернопільської області та продовжила навчання в 9 класі Козівської середньої школи, яку закінчила 1948 р. й за сумлінне навчання отримала нагороду – срібну медаль.

Далі рік невизначеності й сумнівів, але про це випускниця зрозуміє трохи згодом. Попереду цілком закономірно на неї чекали цікаві студентські роки. Звична для дівчат її віку романтика, навіяна вечорами в колі найкращих друзів і піснями навколо вогнища, а також бажання пізнати незвідане стали важливим стимулом обрати професію геолога. І вже з 1 вересня 1948 р. Галина – студентка геологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Сумлінно опановуючи геологічні дисципліни, Галина Микитівна водночас не загубила допитливості й любові до рідного слова. Її не полишало жадібне бажання поринути в не менш цікавий філологічний світ. Після першого року навчання разом зі своїми одногрупниками студентка-відмінниця їде на геологічну практику, по завершенні якої твердо вирішує залишити обраний нею факультет... Попри відмінні оцінки, попри перевагу проживати в гуртожитку, попри значно вищу, ніж на інших факультетах, стипендію та попри прихильне ставлення викладачів... Чи було це розчарування? Імовірно, ні. Радше досвід, що в майбутньому дав змогу обдумувати кожен свій крок та давати поради дітям. Дочка, нині вже лікарка Лариса Іванівна, тепло, зі словами величезної вдячності згадує свою маму, яка кілька разів застерегла її від непоміркованості у виборі фаху. Власна життєва школа навчила Галину Микитівну, зовсім не наполягаючи, а наводячи аргументи, спонукати дітей до обдумування своїх вчинків.

У 1949 р. Галина Микитівна вступила на І курс українського відділу філологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчила 1954 р. Вона успішно захистила дипломну роботу «Лексика та фразеологія у творі Н. Рибакі «Переяславська рада»», добре склала державні іспити. Загалом, студентка тоді ще Галина Ткаченко, як засвідчує додаток до диплома, була сумлінною: у переліку оцінок превалює «відмінно» і лише зрідка трапляється «добре». По закінченні цього закладу

вищої освіти Галині Микитівні присвоєно кваліфікацію філолога (спец. українська мова і література).

А потім за направленням та згідно з розпорядженням Вінницького облвнз молода дипломована випускниця рік працювала викладачем української мови й літератури в Немирівському педагогічному училищі, а впродовж 1955–1960 рр. – у Хмільницькій середній школі № 1 цієї ж області. Потрапивши в полон учительської роботи, Галина Микитівна, окрім викладання української мови та літератури у 8–10 класах, була секретарем педагогічної ради школи, керувала учнівським літературно-драматичним гуртком, організовувала шкільні клубні вечори на літературні теми, очолювала районний семінар викладачів української мови й літератури, була постійним лектором народного університету культури. Її шкільний стаж становить понад 6 років.

Безперечно, учительський світ був цікавий, вабив своєю нічим не замінною енергетикою, проте нестримне бажання випробувати свої сили у викладацькій сфері перемогло. Галина Микитівна знову повернулася до Львова, де вповні відчула глибоку душевну спорідненість зі своїми колишніми наставниками. У жовтні 1960 р. вона успішно склала іспити, а з листопада вже стала аспіранткою Львівського державного університету імені Івана Франка. Упевненості додавало те, що науковим керівником дисертації погодився стати відомий мовознавець, доктор філологічних наук, завідувач кафедри української мови Луцького загальнонаукового факультету І. І. Ковалик, праці якого викладачка не раз згадуватиме своїм студентам на лекціях. Навчаючись ще на третьому курсі аспірантури (1962–1963 навч. р.), Галина Микитівна працювала на кафедрі українського мовознавства й читала курс сучасної української мови.

25 листопада 1963 р. відбулася важлива подія в особистому житті цієї прекрасної й мудрої жінки – шлюбівання з Іваном Івановичем Рацинським, із яким разом прожили майже 49 років. Чоловік Галини Микитівни народився 1931 р. у селі Піски Берестечківського району Волинської області, працював на кафедрі фізики Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, а пізніше – у Луцькому політехнічному інституті. Разом вони виховали двох прекрасних дітей – сина Олега та дочку Ларису, із якою мені вдалося поспілкуватись. Докладно вивчивши архівні матеріали, я почала шукати зустрічі з рідними Галини Микитівни. Адже поживклі від часу папери хоч і повернули мене на десятиліття назад, проте їхня беземоційність не давала повного обсягу інформації. А без цього я почувала себе боржницею перед жінкою, яку поважаю від часу нашого знайомства. І раптом на моє прохання відгукнулася, як виявилось згодом, легка в спілкуванні Лариса Іванівна. Із по-дитячому неприхованою любов'ю й сентиментом вона розповідала про найдорожчу для неї людину, її вподобання, зацікавлення книгами, що досі стоять на полицях, про великодушність і поблажливе ставлення мами навіть до тих, хто намагався вразити її не дуже тактовним словом чи вчинком. Пригадала, як, ідучи по вулиці, Галина Микитівна брала до рук будь-який камінець і без надмірних зусиль докладно про нього розказувала; і це була не нудна дидактика, а цікава оповідь. Отож, рік навчання на геолога залишив по собі не тільки спогади, а й знання.

По закінченні аспірантури й за направленням МВССО УРСР (Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР) від 15 липня 1963 р. місцем роботи Г. М. Рацинської став Луцький загальнонауковий факультет Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, де впродовж вересня 1963 р. – грудня 1966 р. вона працювала асистентом кафедри української мови, якою керував професор І. І. Ковалик. Крім читання лекцій, проведення практичних занять із лексикології, фонетики, морфології та синтаксису на українському, російському, іноземному й бібліотечному відділеннях, молода викладачка була керівником курсових робіт, куратором студентської групи, брала участь у роботі філософського семінару, виступала з методичними та науковими доповідями на засіданнях секції, очолювала групу сприяння народному контролю. 1963 р. став знаменним у житті Галини Микитівни не тільки офіційним початком викладацької діяльності, а ще й з'явою першої публікації «Питання

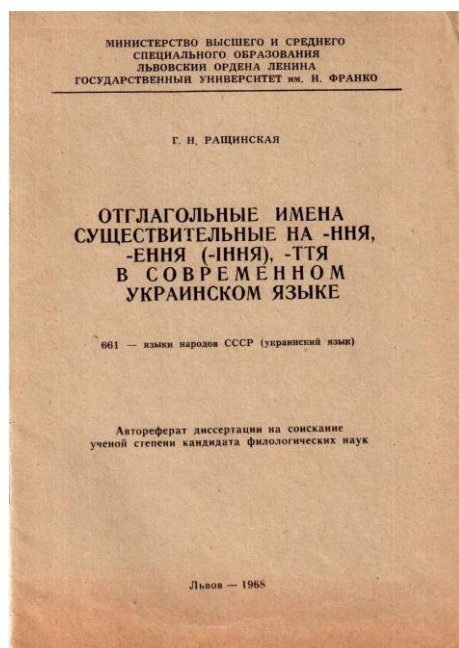
семантичної структури віддієслівних іменників на *-ння*, *-ття* в сучасній українській мові» [3]. Наступного року як результат участі в Республіканській науковій конференції з питань російсько-українськомовних зв'язків у місті Луганськ вийшла друком студія «Питання виду віддієслівних іменників у сучасній українській та російській мовах» [4].

Від 20 липня 1966 р. Галина Микитівна виконувала обов'язки ще й заступника декана Луцького загальнонаукового факультету. Вважає процес призначення на цю посаду. Серед архівних паперів я натрапила на адресований М. Г. Максимовичу – тодішньому ректорові Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка й за підписом в. о. декана П. Борковського документ, у якому зазначено: «Деканат Луцького загальнонаукового факультету просить затвердити заступником декана факультету викладача Ращинську Галину Микитівну. Питання погоджено у Волинському обкомі КП України». Тобто причетність партійних організацій до призначення на посади такого кшталту була обов'язковою. Та й загалом, гортаючи архівні матеріали, почасти відчутні культ радянської ідеології та пріоритетність партійності, особливо в характеристиках керівників тих закладів, де працювала Галина Микитівна. Принагідно зазначу, що всі ці рекомендації позитивні, вони не містять навіть жодного натяку на якісь суперечності, недоліки в роботі чи порушення. Деякі документи, зокрема витяги з протоколів, дипломи про вищу освіту й кандидата наук, написані російською мовою. Одразу застерігаю від сприйняття такої інформації як дорікання, лукавства чи осуду з мого боку. Це лише факти, що віддзеркалюють заформалізованість тієї епохи, обов'язкову реалізацію настанов «згори», загальну тодішню атмосферу й вивищують постать Галини Микитівни, яка попри ідею російськомовної пріоритетності вирішила здобути фах українського філолога й захистила кандидатську дисертацію з української мови.

31 грудня 1966 р. Луцький загальнонауковий факультет припинив свою діяльність. У витягові з наказу № 698 ректора Львівського ордену Леніна державного університету імені Івана Франка М. Г. Максимовича зазначено: «На підставі штатного розкладу на 1967 рік та у зв'язку зі зменшенням контингенту студентів Луцького загальнонаукового факультету наказую: Ращинську Г. М. – викладача кафедри української мови Луцького ЗНФ [загальнонаукового факультету. – *Н. К.*] – звільнити з 1.1.1967 р. від обов'язків заступника декана факультету». Із 1 січня 1967 р. молоду викладачку призначено на посаду асистента

кафедри української мови Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. Цього ж року вона взяла участь у республіканській науковій конференції (м. Харків), по завершенні якої вийшли друком тези доповіді «До питання про розвиток абстрактної лексики української мови за радянської доби (калькування з російської мови і паралельні російські та українські утворення)» [5].

Рясним на важливі події став 1968 р.: у «Матеріалах міжвузівської ювілейної конференції, привченої 110-річчю з дня народження та 50-річчю з дня смерті І. Я. Франка» надрукували статтю Г. М. Рацинської «Віддієслівні іменники в поетичних творах Івана Франка» [6]; 26 червня 1968 р. відбувся успішний захист кандидатської дисертації «Отглагольные имена существительные на -ння, -ення (-іння), -ття в современной украинском языке» [11], а 23-ім жовтня 1968 р. датовано диплом про здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, виданий Вищою атестаційною комісією м. Москви. У грудні 1968 р. Галину Микитівну обрано на посаду старшого викладача кафедри української мови і літератури.

Як і нині, захист міг відбутися тоді, коли, крім тексту дисертації, здобувач підготував автореферат, а також мав достатню кількість публікацій. В авторефераті Галина Микитівна зазначила, що дисертацію головно виконала на кафедрі української мови Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка, а завершила на кафедрі української мови і літератури Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. У дослідженні авторка порушила низку важливих питань, зокрема схарактеризувала генезис суфіксів *-ння*, *-ення (-іння)*, *-ття*, з'ясувала ступінь їхньої продуктивності, осмислено,

виважено та глибоко проаналізувала кореляції твірних і похідних одиниць у контексті вияву в них категорії виду. Галина Микитівна вмотивувала збереження в абстрактних іменниках видових ознак, що пов'язала з особливістю сучасної української мови. На переконання дослідниці, субстантиви, утворені від дієслів недоконаного виду, мають значно ширші семантичні зв'язки з твірними дієсловами, ніж дериваційно вмотивовані dokonаними дієслівними формами іменники [11].

Свідченням беззаперечного здобутку авторки й оригінальності витлумачення видової специфіки похідних іменників є покликання на її студії. Зокрема, М. Гінзбург, акцентуючи на класифікаційних параметрах віддієслівних дериватів та порушуючи проблему історії вивчення й успадкування категорії виду лексемами на позначення опредметнених процесів, апелює до статті «Питання виду віддієслівних іменників у сучасній українській і російській мовах» [4] та автореферату [11] дослідниці. Науковець цілком умотивовано наголошує: «Отже, з одного боку, маємо тривалу граматичну традицію розмежовування НОП [назв опредметнених процесів. – *Н. К.*] на **-ння**, **-ття** за видом, що бере свій початок із праць класиків українського мовознавства О. Синявського <...> та В. Сімовича <...>, висновки яких підтвердили у 60-ті рр. ХХ ст. дослідження Г. Ткаченко-Ращинської та М. Наконечного, а в наш час праці І. Вихованця, А. Загнітка та інших. Ця традиція ґрунтується на найкращих і найавторитетніших зразках українських письменників як дорадянської, так і радянської доби і знайшла свій відбиток в академічних лексикографічних працях до 1948 р., а також, певною мірою, у повоєнних академічних граматичних описах. З іншого боку, маємо штучно накинута формам докона-ного виду <...> подвійне значення – доконаного й недоконаного виду, яке певною мірою спотворило мовну практику, і спробу Л. Юрчук через майже 30 років обґрунтувати нейтральність НОП на **-ння**, **-ття** щодо видових ознак цією “мовною практикою”» [1, с. 57].

Глибиною, скрупульозністю та чіткою аргументацією позначені три публікації, які з’явилися 1969 р.: «Розвиток наукового мислення студентів у процесі вивчення курсу сучасної української літературної мови» [7], «Словотвірна структура українських віддієслівних іменників» [8], «Українські віддієслівні іменники на (-ува)-ння» [9].

27 січня 1971 р. Галину Микитівну Ращинську обрано на посаду доцента кафедри української мови. 27 жовтня 1972 р. рада філологічного факультету за головуванням І. І. Сірака ухвалила: «На основі результатів таємного голосування (за – 12, проти – нема, недійсних – нема) клопотати перед Вищою атестаційною комісією про присвоєння Ращинській Галині Микитівні вченого звання доцента». І ось нарешті очікуване звання доцента кафедри української мови (атестат датовано 25 липня 1973 р.).

Упродовж 1975–1980 рр. Г. М. Ращинська обіймала посаду завідувачки кафедри української мови. Кар’єрні успіхи аж ніяк не змінили її

ставлення до інших. Вона залишалася такою ж привітною й простою в спілкуванні. Ніколи не було жодного натяку на комунікативний дисонанс у розмові чи то з викладачами, чи зі студентами, що з приємністю згадують усі, хто тоді працював разом із Галиною Микитівною. А вона завжди пишалася, що поряд були хороші колеги, про яких пізніше написала в статті «Становлення і розвиток кафедри української мови» [13].

*Зліва направо: к. філол. н., доц.
Л. П. Рожило, к. філол. н., доц.
Г. М. Рацинська*

Галина Микитівна читала лекції, проводила практичні та лабораторні заняття з морфеміки, словотвору й морфології сучасної української мови для студентів денної та заочної форм навчання, часто працювала членом ДЕК, екзаменатором на вступних іспитах, керувала педагогічною й джерелознавчою практиками, курсовими та дипломними роботами. Зокрема, протягом 1997–1998 навч. р. вона була науковим керівником курсових робіт 11 студентів денної та 17 студентів заочної форм навчання, а також керува-

керувала 7 дипломними роботами. Г. М. Рацинська читала спецкурси «Основні проблеми морфології української мови» (1976–1980 рр.), «Мова й ідеологічна боротьба» (1980–1983 рр.), «Питання про частини мови у вітчизняному мовознавстві» (1997–1998 навч. рр.), «Питання про частини мови в слов'янському мовознавстві» (1996–1999 навч. рр.), проводила спецсемінари «Теорія і практика укладання словників мови письменників» (1980–1985 рр.), «Особливості словотворення в сучасній українській мові» (1996–1997 навч. р.) та ін. Часто перевиконувала навчальне навантаження.

Упродовж 1980–1985 рр. Галина Микитівна працювала над державною темою «Словник мови поетичних творів І. Я. Франка», затвердженою Постановою Президії АН УРСР № 520 від 09.12.1979. Окрім неї, до складу редколегії укладачів зазначеної лексикографічної праці входили Г. І. Самохвал, Л. П. Павленко, Т. С. Баран та О. Д. Некрот. Галина Микитівна зініціювала створення лексикографічної лабораторії, що відповідно до наказу ректора Н. В. Бурчака в жовтні 1981 р. розпочала свою діяльність на громадських засадах. А її

керівником призначено Г. М. Ращинську, яка 1984 р. прозвітувала про виконану роботу, підготувавши й подавши до координаційного центру Івано-Франківського педінституту «Результати звірки творів І. Я. Франка, вміщених у IV томі 50-томного видання, з аналогічними прижиттєвими виданнями».

Окрім І. Я. Франка, Галину Микитівну цікавила мовотворчість Лесі Українки. 1986 р. у співавторстві з Л. П. Павленко вийшла друком присвячена цьому питанню доповідь «Про укладання пробної картотеки Словника мови творів Лесі Українки» [20].

Г. М. Ращинська ніколи не зупинялася на досягнутому. Вона неодноразово підвищувала кваліфікацію, обираючи Львівський державний університет імені Івана Франка. У звітах про стажування зазначала, що відвідувала лекції проф. Т. І. Панько з курсів «Основи наукових досліджень», «Основи ораторської майстерності», «Лексика та термінологія», а також сама проводила навчальні заняття.

Кандидат філологічних наук, доцент Г. М. Ращинська відіграла неабияку роль і в моєму житті. 1986 р. мені пощастило вступити на філологічний факультет Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, а 1987 р. слухати лекції Галини Микитівни, після чого за традицією відбувалися практичні й лабораторні заняття, до яких ми сумлінно готувалися. Кожне її розважливе, філігранно вишліфоване та по-науковому виважене слово завжди лунало звично, без зайвого пафосу й надмірного сентименту. Ця мудра, невдавано доброзичлива викладачка відкривала нам щоразу щось нове про морфемно-дериваційний та морфологічний світ мови. Жодна точно й лаконічно сформульована дефініція не могла пройти повз нашу увагу. Для ілюстрації поданого на лекції матеріалу Галина Микитівна завжди намагалася подати цікаві приклади, аби ми не тільки зрозуміли теорію, а й отримали естетичну насолоду. Ніколи її заняття не були нудними, абстрактними чи заформалізованими. Завжди прагнула заактивізувати нас, застерегти від інертності, байдужості, вияву слабкості, зневіри, скептицизму, цинізму, необґрунтованої амбіційності та щонайбільше безнаціональності й бездержавності. І ми намагалися ніколи її не засмучувати, не осоромитися через свою ліню чи безвідповідальне ставлення до навчання. Як і інші, я завжди старанно готувалися до практичних та лабораторних занять, колоквиумів, іспитів. Галина Микитівна позитивно оцінила мою сумлінність, і саме за її порадою мене запросили працювати на кафедру української мови. Прихильність цієї

викладачки я відчувала в усьому. Вона завжди щиро, толерантно, із притаманним їй почуттям любові, тепла та родинної опіки ненав'язливо допомагала не тільки порадами, як краще подати матеріал студентам, які вправи запропонувати, яку літературу опрацювати, а й суперделікатно питала про батьків, сина, чоловіка. Її оптимізму, нестримному бажанню не зупинятися на досягнутому може позаздрити кожен. Галина Микитівна завжди вражала своєю самовідданою працьовитістю. Як тільки з'являлися нові підручники, посібники, статті з курсу, що ми з нею читали, завжди радила використати їх у професійній діяльності.

Поринувши споминами в перший рік своєї викладацької роботи, пригадую епізод, коли відбулося одне з моїх «вперше». Прийшовши працювати на кафедру української мови, я мусила дотримуватися низки усталених правил. Зокрема, викладачі щонайменше раз у семестр проводили відкриті лекції, по завершенні яких відбувалося докладне обговорення цих занять. І ось на таку відкриту лекцію про числівник, прочитану заочникам, Галина Микитівна запросила й нас, учорашніх своїх студентів (мене, О. Г. Межова, Т. Є. Масицьку, І. А. Мельник та ін.). За одну пару викладачка докладно й водночас лаконічно, не поминувши увагою найважливішого, схарактеризувала цю частину мови, ознайомила з поданими в науковій літературі різнотлумаченнями статусу аналізованих мовних одиниць, їхніми значеннєвими та структурними групами, подала типи відмінювання, указала на парадигматичні ознаки кожного з них, зацентрувала на особливостях поєднання числівників з іменниками, у чому часто помиляються студенти, та синтаксичній ролі числівникових форм, проілюструвавши цікавими реченнями. За одну пару!!! І знову ж доступно, цікаво, несуетно, науково виважено та глибоко, що вкотре potwierдило її мудрість і досвід. І все це на фоні вміння бездоганно триматися перед аудиторією, вишуканого стилю мовлення та вродженої толерантності. Зрозуміло, на обговоренні ми не могли оминати увагою всі пріоритети лекційного заняття, де переплелися талант, поміркованість і життєва мудрість справжнього фахівця. Натомість Галина Микитівна розцінила свою працю як буденну, звичну та анітрохи не особливу.

Г. М. Рашинська у своєму викладацькому житті стала свідком трансформації написаного від руки слова, потім надрукованого на спеціальній машинці (нинішні студенти можуть побачити цей раритет

хіба в музеї) й аж зрештою його цифрового варіанта. Коли я навчалася, комп'ютер, ксерокс, сканер були недоступною річчю не тільки для студента, а й викладача, тому чимало карток із завданнями, що роздавала Галина Микитівна на практичних і лабораторних заняттях, колоквиумах та іспитах, писала на охайно вирізаному у формі прямокутників папері. Кожна літера була каліграфічно виписана, наче цю картку мають згодом подати на виставку. Отож, демонструвала скрупульозність у всьому.

Тема, над якою впродовж усього життя працювала Г. М. Рацинська, – «Словотворення в українській мові». Удокладнення поданих у дисертації теоретичних положень та їхнє поглиблення засвідчують видані пізніше студії, серед яких і праці методичного різновиду, що засвідчили впровадження наукових здобутків у навчальний процес, зокрема: «Системні семантичні зв'язки між твірними дієсловами й похідними від них іменниками» [12], «Словотвірна характеристика термінів – віддієслівних іменників» [14], «До вивчення словотвірної мотивації спільнокоренових слів» [15], «Про генезис суфіксів *-nn(я)*, *-tt(я)* в українській мові» [16], «Словотвірна характеристика українських термінів» [17], «Закономірності формування семантики похідних слів» [19], «Основи культури мови: програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів Української РСР. Спеціальність 2102 «Українська мова та література» (співавтори: В. І. Голоюх, Л. П. Павленко, Г. І. Самохвал) [2], «Методичні рекомендації до вивчення розділу «Словотвір» у курсі сучасної української літературної мови» [10], «Методичні рекомендації до вивчення теми «Словотвір іменників» у курсі сучасної української літературної мови» (у співавторстві з Л. П. Павленко) [19], «Методичні рекомендації і завдання для контрольної роботи з сучасної української літературної мови (Словотвір. Морфологія) для студентів-заочників філологічного факультету» (у співавторстві з Л. П. Павленко) [21].

Галина Микитівна неодноразово брала участь у різних наукових заходах, серед яких, окрім згаданих попереду, Міжвузівська конференція, присвячена 145-річчю від дня народження О. О. Потебні в Івано-Франківську (1980 р., тема доповіді «О. О. Потебня про утворення віддієслівних іменників»), Міжвузівська науково-методична конференція у Львові (1982 р.), лексикографічні семінари в Івано-Франківську (1982 і 1983 рр.) та Києві в Інституті мовознавства АН УРСР (1984). Щороку виступала на звітно-наукових конференціях

кафедр інституту (університету) з різноматичними доповідями, як-от: «Розрізнення морфемного і словотворчого аналізу слова» (1979), «Види наочності для вивчення розділу “Словотвір”» (1980), «Питання про словотворчі синоніми в українському мовознавстві» (1999 р.), «Лексичні й словотворчі синоніми української мови» (2001 р.) та ін.

Г. М. Рацинська була керівником студентських доповідей і повідомлень, виголошених на конференціях Луцького педінституту імені Лесі Українки та інших навчальних закладів. Приміром, упродовж 1976–1985 рр. таких студентів було 58. Написані за керівництвом Г. М. Рацинської наукові роботи неодноразово відзначали дипломами на міжвишівських конкурсах. Не може залишитися непомітною і її діяльність як керівника проблемних груп «Розвиток лексики української мови у зв'язку з розвитком суспільства» (1976–1980 рр.), «Розвиток української радянської лексики й лексикографії» (1980–1985 рр.), «Питання словотвору в українському мовознавстві» (1998–1999 н. р.), «Особливості утворення й функціонування слів в українській мові» (2000–2001 н. р), у яких працювали студенти II, III і IV курсів філологічного факультету.

Окрім навчально-наукової, Г. М. Рацинська виконувала різні види громадської роботи: у 1960-х роках була головою профбюро філологічного факультету, упродовж 1976–1980 років – членом ради інституту, протягом 1976–1983 рр. – секретарем, членом ради філологічного факультету та групи контролю за адміністрацією, із 1976 р. по 1980 р. – лектором обласної організації товариства «Знання» й університету педагогічних знань, упродовж 1980–1985 рр. читала лекції для вчителів області та інших верств населення. Неодноразово обирали Галину Микитівну членом навчально-методичної комісії кафедри, групи сприяння народному контролю при Луцькому педагогічному інституті імені Лесі Українки. Тривалий час вона виконувала обов'язки куратора студентської групи.

У листопаді 1972 року Г. М. Рацинську нагороджено грамотою Волинського обкому працівників освіти вищої школи науки.

Свою трудову діяльність викладачка завершила 31 серпня 2002 р. за власним бажанням. Звичайно, було щемно всім: і самій Галині Микитівні, і її колегам, і студентам, яких вона тоді навчала. Але з'явилася перспектива більше вивільненого часу використати для спілкування з родиною, із внучками, що дуже пишалися бабусею, а та у відповідь безмежно любила їх.

*Г. М. Ращинська в третьому ряду ліворуч друга.
Після урочистостей, приурочених до Свята
Перемоги, 2006 р.*

З онукою Наталею

Неодноразово Г. М. Ращинську запрошували до рідного університету на заходи з нагоди відзначення різних подій.

У домашніх клопотах, сімейних справах, які почасти намагалися порушити своїми візитами чи телефонними розмовами ми, її учні, а пізніше колеги, минали дні. За квітучою весною йшло тепле літо, що змінювала звична для нашого регіону дощовита золота осінь, а потім наставала багата на свята зима.

Особливим був січень 2012 року. На цей урочисто-родинний місяць завжди всі чекають із нетерпінням. Він багатий низкою ново-річно-різдвяних свят, які відзначають у колі найрідніших людей, щиро бажаючи один одному Божої благодаті, здоров'я, рясного щастя, яскравих подій, затишку й добра. У січні в оселях по-особливому звучать дзвінка українська колядка й щедрівка, що додають свіжих сил, енергії для успішного руху вперед, для творення добрих справ; а кришталевий дзвін Водохреща та освячена йорданська вода сповнюють душу любов'ю. Проте зовсім іншим видався січень 2012 р. для родини, друзів, знайомих Галини Микитівни. Невимовний сум охопив нас, коли 5 січня дізналися, що перестало битися серце нашої старшої колеги. Уже понад вісім років дарма шукаємо її очима, проходячи повз головний корпус університету, де часто можна було побачити Галину Микитівну, яка поволі, не поспішаючи, із невеликою, самотужки пошитою торбинкою, що нині отримала б назву з префіксоїдом *еко-*, прямує додому.

Залишилися тільки найкращі спомини про кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови Галину Микитівну Ращинську й бажання вкотре висловити своїй Учительці щирі слова вдячності за знання, за обраний мною фах, за теплі розмови в уже позастудентські роки, за той світ чеснот, інтелігентності та толерантності, який вона створила навколо себе. Ця мудра, світла, скромна жінка вчила нас ніколи не нарікати, як колись не нарікала сама, прагнула все встигнути, любила людей, уміла не марнувати час і була послідовною в дотриманні високих принципів та сповідуванні лінгвоцентризму в житті.

Список використаної літератури

1. Гінзбург М. З історії досліджування та подавання видового протиставлення українських *nomina actionis* на -ння, -ття. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 48–60.
2. Голоюх В. І., Павленко Л. П., Ращинська Г. М., Г. І. Самохвал. Основи культури мови: програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів Української РСР. Спеціальність 2102 «Українська мова та література». Київ, 1986. 10 с.
3. Ткаченко Г. М. Питання семантичної структури віддієслівних іменників на -ння, -ття в сучасній українській мові. *Збірник робіт аспірантів Львівського університету філол. та істор. ф-тів*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. С. 55–67.
4. Ткаченко-Ращинська Г. М. Питання виду віддієслівних іменників у сучасній українській і російській мовах. *Республіканська наукова конференція з питань російсько-українських мовних зв'язків, грудень 1964 р. Тези доповідей*. Луганськ, 1964. С. 58–60.
5. Ращинська Г. М. До питання про розвиток абстрактної лексики української мови за радянської доби (калькування з російської мови і паралельні російські та українські утворення). *Питання літературознавства та мовознавства. Тези доповідей та повідомлень республіканської наукової конференції, травень 1967*. Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1967. С. 129–130.
6. Ращинська Г. М. Віддієслівні іменники в поетичних творах Івана Франка. *Матеріали міжвузівської ювілейної конференції, присвяченої 110-річчю з дня народження та 50-річчя з дня смерті І. Я. Франка*. Житомирський пед. ін-т. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1968. С. 88–90.

7. Ращинська Г. М. Розвиток наукового мислення студентів у процесі вивчення курсу сучасної української літературної мови. *Наукові основи підготовки вчителів. Матеріали науково-методичної конференції*. Луцьк, 1969. С. 120–122.
8. Ращинська Г. М. Словотвірна структура українських віддієслівних іменників. *Питання словотвору східнослов'янських мов. Матеріали міжвузівської республ. наук. конференції*. Київ: Наук. думка, 1969. С. 77–78.
9. Ращинська Г. М. Українські віддієслівні іменники на (-ува)-ння. *Вісник Львів. ордену Леніна держ. ун-ту імені Івана Франка. Серія філологічна*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1969. Вип. 6. С. 68–72.
10. Ращинська Г. М. Методичні рекомендації до вивчення розділу «Словотвір» у курсі сучасної української літературної мови. Частина перша. Луцьк, 1979. 29 с.
11. Ращинская Г. Н. Отглагольные имена существительные на -ння, -ення (-іння), -ття в современном украинском языке: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 661 – Языки народов СССР (украинский язык). Львов, 1968. 20 с.
12. Ращинська Г. М. Системні семантичні зв'язки між твірними дієсловами й похідними від них іменниками. *Проблеми формування особистості вчителя та шляхи його підготовки до всебічного розвитку учнів: тези доповідей та повідомлень науково-практичного семінару (27–28 червня 1989 року)*. Луцьк, 1989. С. 181–183.
13. Ращинська Г. М. Становлення і розвиток кафедри української мови. *Минуле і сучасне Волині. Освіта. Наука. Культура. Тези доповідей та повідомлень IV Волинської історико-краєзнавчої конференції 13–14 квітня 1990*. Ч. 1. Луцьк, 1990. С. 83–86 с.
14. Ращинська Г. М. Словотвірна характеристика термінів – віддієслівних іменників. *Матеріали XXXVIII наукової конференції професорсько-викладацького складу інституту*. Ч. II. Луцьк, 1992. С. 176.
15. Ращинська Г. М. До вивчення словотвірної мотивації спільнокореневих слів. *Матеріали XXXIX наукової конференції професорсько-викладацького складу і студентів інституту*. Ч. III. Луцьк, 1993. С. 206.
16. Ращинська Г. М. Про генезис суфіксів -нн(я), -тт(я) в українській мові. *Матеріали XL наукової конференції професорсько-викладацького складу і студентів Волинського держуніверситету*. Ч. I. Луцьк, 1994. С. 43.

17. Ращинська Г. М. Словотвірна характеристика українських термінів. *Матеріали ХІІ наукової конференції професорсько-викладацького складу і студентів Волинського держуніверситету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вид-во Волинського університету «Вежа», 1995. С. 22.
18. Ращинська Г. М. Закономірності формування семантики похідних слів. *Науковий вісник Волинського держуніверситету. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Вип. 1. Луцьк: Вид-во «Вежа», 1996. С. 185–188.
19. Ращинська Г. М., Павленко Л. П. Методичні рекомендації до вивчення теми «Словотвір іменників» у курсі сучасної української літературної мови. Частина перша. Луцьк, 1983. 29 с.
20. Ращинська Г. М., Павленко Л. П. Про укладання пробної картотеки Словника мови творів Лесі Українки. *Співець мужності і краси: тези доповідей науково-практичного семінару, присвяченого 115-річчю з дня народження Лесі Українки (21–22 березня 1986 року)*. Луцьк, 1986. С. 106–108.
21. Ращинська Г. М., Павленко Л. П. Методичні рекомендації і завдання для контрольної роботи з сучасної української літературної мови (Словотвір. Морфологія) для студентів-заочників філологічного факультету. Луцьк, 1989. 30 с.

Наталія Костусяк,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

ДУША, НАПОВНЕНА ДОБРОМ (Тетяна Степанівна Баран)

Осінь 1990 року назавжди увійшла в моє життя. Адже відбулися дві пам'ятні для мене події. Перша – радісна. Я почала працювати старшим викладачем кафедри української мови мого рідного університету (тоді інституту).

Друга – дуже сумна. Ця ж осінь покликала на небо чудову, світлу людину, колишнього куратора моєї групи.

Це була Баран Тетяна Степанівна. Навіть зараз, через роки, дуже важко казати про неї «була». Така чудова людина. Така енергійна. Жителюбна. Але невблаганна смерть забрала її пропри молодий вік цієї жінки, яка ще зараз могла б жити.

Вона народилася в місті Луцьку 7 травня 1950 року. Почала навчатися в школі в 1957 році, закінчила навчання в 1967 році. Непогано володіла французькою мовою. Протягом наступних чотирьох років (1967–1971) навчалася в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки. Радість навчання потьмарила смерть батьків.

Баран Ніна Петрівна покинула дочку в 1969 році. Їй було 52 роки. Баран Степан Григорович помер у 1970 році. Йому був тільки 61 рік. На щастя, брат Тарас та сестра Катерина всіляко підтримували сестру. Без їхньої моральної та матеріальної допомоги молодій дівчині було б значно важче закінчити навчання.

Педагогічну роботу Тетяна Степанівна розпочала в Карпилівській восьмирічній школі Ківерцівського району. Працювала там вчителем української мови і літератури. Через три роки (1973) її трудовий шлях продовжується в Луцькому професійно-технічному училищі № 6. З написаної про неї характеристики можна дізнатися про те, що вона вимоглива до себе та інших. І в тих групах, у яких вона викладає, висока успішність та рівень грамотності. А, готуючись до уроків, вчителька використовує багато додаткової літератури, наочність та технічні засоби.

У цей же період трудової діяльності читає ще й лекції на естетичні та етичні теми. Бере активну участь в житті училища. Зокрема, під її керівництвом у групі № 39 проводять тематичні вечори, вихованці мають змогу послухати спогади запрошених нею ветеранів праці, учасників Великої Вітчизняної війни, передовиками виробництва, вона з задоволенням організовує екскурсії містами і селами Волині, під час яких вивчають минуле і сучасне рідного краю. Вчителька активно поповнює кабінет української мови та літератури виготовле-